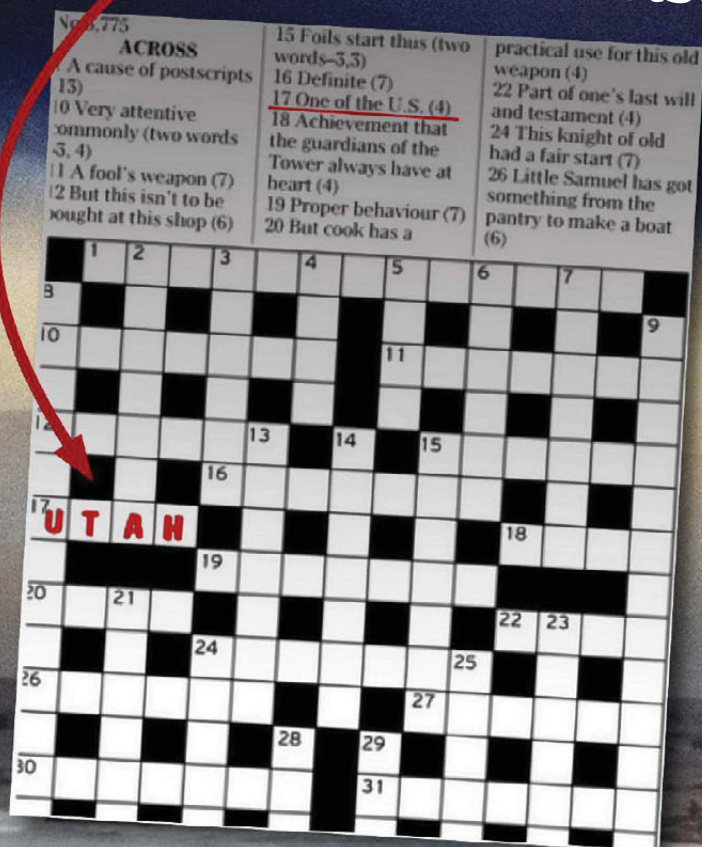

V menn

UKE 9 1. MARS 2024 kr 99

Ble D-dagen røpet i den engelske storavisen?

**GENERAL
EISENHOWER
FIKK PANIKK**

KRYSSORD UTØSTE SPIONALARM

SLØSERIOMBUDSMANNEN

+ Den underlige narhvalen + Millioner på å kjøre bort snø

TRUE CRIME

Trodde marerittet var over
**Så ble hun oppsøkt
på jobben ...**

Fiendskap, rivalisering
og skitne triks

**Skoene som
splittet byen**

Elegant sliter fra 70-tallet
Knudsen-Taunusen

Bestill
på nett:

Storytravel.no

post@storytravel.no
Tlf: 22 22 22 26

8 dagers tur, avreise: 24. mai 2024

Fantastiske Puglia i Italia

*Bli med til spektakulære UNESCO-attraksjoner,
pittoreske landsbyer og flere hyggelige spisesteder.*

Vi starter denne reisen i Ostuni, godt plassert nede på hælen av Italia. Under reisen venter sjarmerende landsbyer, mytiske grotter, arkitektur i verdensklasse, god mat og fyldige viner. Det autentiske Sør-Italia er en godt bevart hemmelighet for de fleste nordmenn – det er ikke her de største turisthordene strømmer til, til tross for at både attraksjonene og landsbyene er helt uforglemmelige. På denne turen vil du

få oppleve flere fantastiske steder mange aldri engang har hørt om, og både oppleve og smake på det ekte, autentiske Italia.

Flere av stedene vi skal innom står på UNESCOs verdensarvliste og er attraksjoner du bør ha besøkt minst én gang i løpet av livet.

Vår hyggelige og erfarne reiseleder møter deg på flyplassen i Napoli, og er med på hele reisens program.

Dette blir en reise du aldri glemmer!

Pris per
person fra
18 450,-

Finn din drømmereise

Polignano a Mare er en av de sjarmerende byene vi skal innom.

Disse tradisjonelle husene med koniske tak er noe av det du får se i Puglia.

Deilig mat og herlige omgivelser!

ALT DETTE FÅR DU INKLUDERT

- Fly Oslo-Napoli t/r.
- Overnatting på hotell i 7 netter.
- Frokost på hotellet hver morgen.
- Middag hver kveld.
- Lunsj 3 av dagene.
- Transport og utflukter.
- Skandinavisktalende reiseleder.
- Alle skatter og avgifter

Pris per person i dobbeltrom fra 18 450,-

STORY TRAVEL
**Bli med i
reiseklubben**

Vinn reisegavekort verdt 3000,-
Meld deg inn i reiseklubben og få de beste tilbudene først.
Vinner av reisegavekort à 3000,- trekkes hver måned!
Send sms «reise» til 2205.

blant våre flotte tematurer!

I Albania kan du oppleve en miks av deilig strandliv, spennende historie og autentiske og pittoreske landsbyer.

Pris per person fra
13 950,-

8 dagers tur, avreise 7. mai og 4. juni 2024

Spennende tur til Albania

Spennende feriedestinasjon med mye historie, sjarmerende byer, vakre strender og et deilig klima.

Albania er et middelhavsland på Balkan-halvøya. Landet grenser til Kosovo, Montenegro, Nord-Makedonia, Hellas og Adriaterhavet, og er et spennende land, som i lang tid var stengt for omverden. Fra 2. verdenskrig og fram til sin død i 1985 styrte kommunistdiktatoren Enver Hoxha landet med jernhånd. Etter at diktaturet falt i 1992 har Albania gjennomgått store forandringer. Selv om man fortsatt ser

spor av forlatte bunkers og statuer av Hoxha, så har landet så absolutt begynt sin reise inn i framtiden. Nå kan vi endelig reise hit og oppleve den fascinerende historien, det vakre kystlandskapet, herlige sandstrender og god mat.

Vi bor ved stranden på Durrës Riviera langs Adriaterhavets bredd, og skal bruke tiden denne uken til å se alt fra små fjellandsbyer til urørte badeviker og arkeologiske skatter.

Vakre og landlige omgivelser.

ALT DETTE FÅR DU INKLUDERT

- Fly Oslo-Tirana t/r
- Nevnte hotell i 7 netter
- Frokost inkludert hver dag
- 5 lunsjer
- 7 middager
- Interessant program, inkludert sightseeing til kjente steder
- Skandinavisktalende reiseleder
- All transport under oppholdet
- Alle skatter og avgifter

Pris per person i dobbeltrom fra 13 950,-

Finn din drømmereise:

AKTIV FERIE

Ferie med aktiviteter som gjør godt for både kropp og sjel.

LANGTIDSREISE

Nyt livet på et herlig leilighets-hotell i Spania i 4 eller 8 uker!

HOBBYTURER

Fordyp deg i håndarbeid, foto, maling, hageliv, mat, med mer.

TEMAREISER

Gruppetur med inspirerende temaer og dyktige guider.

STORY TRAVEL

www.storytravel.no

REPORTASJER

8 Hvalens tannvåpen

Funksjonen til narhvalens hjørnetann er en gåte, og forskerne strides om hvorvidt den skal anses som stikkvåpen eller som signalantenne.

16 Skodd for kamp

Brødrene Dassler startet byggingen av et sportsimperium før de røk uklare. Siden krigen har Adidas og Puma kjempet mot hverandre om markedsandeler, og en nordmann står sentralt i duellen.

26 Vilt og ullent

Kjell Inge Røkke og andre storkarer strømmet til jakt-slott for mandig omgang med vilt. Men går man jakten etter i sømmene, kommer en annen historie opp.

34 X-ord ga spionalarm

Kryssord-svarene i avisen var tilsynelatende uskyldige, men utløste full panikk hos de allierte generalene. Ble virkelig planene om D-dagen og det store oppgjøret med Hitler røpet i The Daily Telegraph?

46 Bomullsslavene

Skadelige arbeidsforhold, barnearbeid, forurensning og selvmord ligger som en mørk sky over bomullsindustrien i India. Sånn blir det når vi i Vesten skal ha billige klær, rapporterer Johnny Haglund.

54 True crime: Avviste beiler - ble drept

22-åringen Clare ble først smigret av interessen fra en åtte år eldre sikkerhetsvakt. Da hun etter noen korte ukers flørt sa stopp, begynte det virkelige marerittet.

62 Havvind i Haugesund

Plattformen DolWin ruver utenfor Aibel-verftet.

66 Populær hverdagshelt

Den tyske Ford-modellen Taunus dukket opp allerede i 1939, mens den modellen vi ser nærmere på er fra 1972. 1300 L var en hverdagssliter og ble svært populær.

74 Reise: Andermatt

I sveitsiske Andermatt foregår et hamskifte fra en hær av soldater til en armada av velstående turister.

I DENNE UKENS VI MENN ...

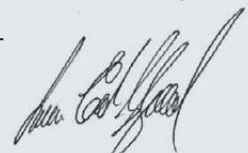
... kan du lese om millionærene som driver jakt, enda de tilsynelatende trives best i dress, fjonge kontorer, store biler og dyre restauranter.

Hva er det som driver dem ut i ubehaget, de våte myrene og kupert terreng? Forklaringene er mange og sprikende, men noe går igjen: Ønsket om å vise beslutningsstyrke og gjennomføringskraft. For nøler du på jakt, blir ofte utbyttet magert. Treffer du på instinkt, er du en

beslutningsdyktig «killer».

Særlig fascinerende er iveren etter å jage rovdyr. Da er det lite igjen av matauk-alibi og høsting fra naturen. Og hvorfor er det så viktig for de mektigste å drive jakt ut ifra et jakt-slott?

Takk for at du leser Vi Menn!

Lars-Erik Nygaard

46

« Bomullen på samlebandet skal bli til tekstiler, mens det som faller ned blir skittent av olje og støv. Så det skal brukes i madrasser, forteller jentene.

54

66

74

Meld deg på vårt innholdsrike nyhetsbrev!

Få mer **vi menn**-innhold

HELE 3 GANGER PICK UP OF THE YEAR

Suksessen fortsetter! Isuzu har allerede vunnet 3 priser som Pick Up of the year 2023.

Nye Isuzu D-Max er utstyrt på nivå med topp moderne personbiler. Ta plass og opplev bl.a. nye el.justerbare premium skinnseter, trådløs Apple CarPlay, adaptive cruise control, 8 høyttalere, justerbart skinnratt – alt for å skape den beste kjøreopplevelsen. Isuzu er markedets sikreste Pick-Up, belønnet med 5 stjerner i Euro NCAP i 2022.

Ekstremt høyt utstyrsnivå

Sterke spesifikasjoner

Klasseledende sikkerhet

Raskest levering

LEASINGKAMPANJE

3.907,-

PR MND EKS MVA

* 4 dørs premium automat Black Edition inkl. Vinterhjul.

*Vilkår leasing: Kjørelengde: 36 mnd./15.000 km pr. år. For-skuddsleie: 80.000,- eks. mva. Etablering: 4.795,-. Nominell ren-te: 7,40%. I tillegg kommer årsavgift, forsikring og termingebyr på 95,- kr. pr. mnd. Vinterhjul, matter og tectyl er inkludert.

«Konkurrenter: Se opp!»
Yrkesbil

«Barkhetens tid
er ikke forbi»
«Du har kjørt feil bil hele
livet, det er pickup med
diesel som er sjefen»
Finansavisen Motor

KONGEN AV PICK-UP HAR BLITT HELT NY!

PREMIUM UTSTYRSPAKKE VERDI 69.000.- BETAL KUN KR 20 000.- SPAR 49.000.-

Adaptive cruise control, regnsensor, automatiske fjern og nærløys, BI-LED automatiske nær og fjernløys, elektronisk differensialspærre, Apple CarPlay og Android Auto, ryggkamera, 8-veis elektrisk setejustering, skinnratt, skinnseter ekstra komfort, to-sonet klima, teleskopjustering ratt, 18 tommer aluminiumsfelger, kollisjonsvarsling (FCW), nødbrems (AEB), trafikkskilt gjenkjenning (TSR), intelligent fartsbegrenser (ISL), filholder (LKAS), filskiftevarslingsystem (LDWS), opptil 8 høyttalere og mye mer.

Isuzu har vunnet en rekke prestisjetunge priser i Storbritannia, som er Europas største marked for salg av pickuper. D-MAX har blant annet vunnet "2022 Pick-up of the Year"-award og "Company Car and Van 2022"-award. D-MAX har også høstet utmerkelse for sitt høye sikkerhetsnivå, og ble belønnet med fem stjerner og full pott i Euro NCAP. Ingen andre pickup-er har oppnådd like høy score. Dermed er Isuzu også den sikreste pickuperen på markedet.

Fra kun kr 549.990,- inkl mva. (herav mva kr 82.177,-)

VELG MELLOM

Pick-UP

Black Edition

Trooper

Magnum

Arctic Truck

ISUZU

Tøffest i klassen • isuzu.no

INNHOOLD

FASTE SIDER

12 Blinksudd

Fotografen ventet på dette motivet i fem år.

14 Sløseriombudsmannen

Snøen skal fraktes til egnet sted, opptil 100 kilometer unna. Gjerne Mjøndalen.

24 TimeOut

Det skjedde 1. mars.

32 Grafikk

Japan ble den femte nasjonen som landet på månen.

40 Ny viten

Legens bekledning betyr noe.

42 Kule sider

Lunch, Pondus, Radio Gaga, Rutetid, Absurdgalleriet m.fl.

52 TimeOut

Vi Menn for 50 år siden.

58 Quiz

Mesterquizling Tormod Løkling serverer tolv nye spørsmål – og svar.

59 Kryssord

Vinn én million!

60 Sudoku

64 Flåklipa

Den mystiske fotballkampen på Blodstrupmoen.

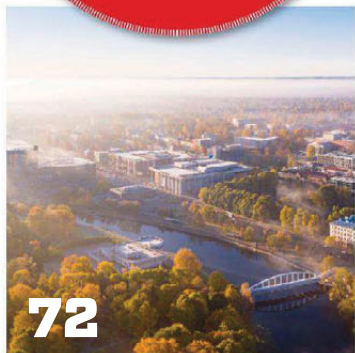
72 Reisemix

Danmarks vikinghistorie, estiske Tartu, naken kvinne i Miami og Johnnys hjørne.

82 Neste uke

14

«Dette er ikke enkel eller lystig lesning! Man vil heller bli veiledet av Helen Keller gjennom samtlige utfordringer i «Squid Game».»

LEDER

De skal dø for Norge

Jeg tror USAs tidligere – og sannsynlige neste – president, Donald Trump, er en narsissistisk mann med flere svært uheldige sider. Men politikken hans lar seg ikke avfeie så lett. Trumps siste utspill, om at Nato-land som ikke betaler for seg vil stå alene i en krig, fikk Civita-rådgiver Eirik Løkke til å påstå at Trump er farligere for Vesten enn Kinas Xi Jinping og Russlands Putin, to av klodens mest autoritære og aggressive ledere (VG).

Men hvis vi skreller av flåseriene og fornærmelsene Donald Trump til stadighet lurer av seg, så skjønner jo alle at han har et poeng. Norge (og Sverige og Danmark) har i mange år bygget ned sitt forsvar og brukt pengene på det politikerne har ment var viktigere. Men Russlands invasjon av Ukraina viste at det var en grov tabbe. Istedenfor å gjøre som Finland – å opprettholde et sterkt vernepliktsforsvar – er det nå bare smuler igjen av Norges væpnede styrker.

Trump påpeker at hvis USA skal sende sine unge kvinner og menn til å dø for Norge, så må vi i hvert fall betale vår andel. Det er bare rimelig. Jeg synes vi bør gjøre mer enn det: Vi må stable på bena vårt eget forsvar og ikke stole på at andre lands soldater skal redde oss hvis det smeller.

Redaktør:
Alexander Øystå
alexander.oysta@egmont.com

Story House Egmont er en del av Egmont. Egmont er et av Nordens største mediekonsern med 6300 ansatte og aktivitet i 30 land. Vi er en stiftelse, og Egmont Fondet deler årlig ut over 90 millioner kroner til et bedre liv for barn og unge. Vårt motto «We bring stories to life» har sterke publisistiske verdier. Vi står bak mer enn 700 magasiner, tegnesener, Klikk.no, TV 2, Nordisk Film, kinodrift, samt flere deleide selskaper.

Vi Menn arbeider etter Vær Varsom-plakatens regler for god presseskikk. Den som mener seg rammet av urettmessig omtale i bladet oppfordres til å ta kontakt med redaksjonen. Pressens Faglige Utvalg er et klageorgan som behandler klager mot pressen i presse-etiske spørsmål.

Adresse: PFU, Postboks 46 Sentrum, 0101 Oslo. E-post: pfu@presse.no

REDAKSJONEN

Markedsansvarlig:

Kristine Lone
kristine.lone@egmont.com

Redaksjonssjef:

Lars-Erik Nygaard
lars.erik.nygaard@egmont.com

Redaksjonssjef:

Per Ivar Gaarden Johansen
perivar.johansen@egmont.com

Redaksjonssjef:

Mats Ulshagen
mats.ulshagen@egmont.com

Redaksjonssjef:

Martin Jansen
martin.jansen@egmont.com

Art Director:

Cecilie E. Åserud
cecilie.aaserud@egmont.com

VIKTIG INFORMASJON OM ABONNEMENT!

Bli abonnent på bladkiosken.no
På minside.egmont.no kan du enkelt se på og administrere ditt abonnement.

KUNDESERVICE:

Tlf. hverdager 08-16: 22 58 52 30
E-postadresse: abo-vm@egmont.com
Fint om du har ditt kundennummer klart ved henvendelse til oss.
Abonnementet løper til du sier det opp.
Abonnementspriser: 1 år kr 2198,- (pristillegg utenfor Norden)

Reportere: Jørgen Johannessen Kind, Terje Bjørnsen.

Grafisk designer: Tore Strøm.

Produksjonsansvarlig:
Ingunn Elise Kristiansen,
ingunn.elise.kristiansen@egmont.com

Ansvarlig redaktør/direktør:
Axel Walø, axel.walo@egmont.com

Teamleder:
Knut Brevik, knut.brevik@egmont.com

ANNONSESALG:

Salgssjef Christian Dannevig, tlf: +47 90 40 92 89
christian.dannevig@egmont.com

UTGIVER:
Story House Egmont
ISSN 0042-4951

Besøksadresse redaksjon, markedsavdeling, annonseavdeling: Nydalsveien 12, Oslo

Postadresse: Vi Menn, Postboks 4980 Nydalen, 0441 Oslo
Tlf: 22 77 20 00

Redaksjonen overtar intet ansvar for manuskripter og bilder som ikke er bestilt. Vi Menn publiserer også digitalt og betaler i utgangspunktet ikke flere honorarer for samme artikkel. Dette blad må ikke utleies i ervervsmessig øyemed.

TRYKK: Egmont Printing Service

story
house
EGMONT

Alle dine favorittblader – i en app

PRØV
30 DAGER
GRATIS

Hold kamera over
denne QR-koden for
å komme i gang!

Flipp.no

Med Flipp får du tilgang til mer enn 90 underholdende ukeblader og magasiner. Test gratis i 30 dager! Les mer på flipp.no

Ordinærpris etter gratisperiode er 129 kr for nye kunder, 29 kr for abonnenter. Ingen bindingstid, abonnementet løper til du stopper det. Gratisperioden gjelder hvis du ikke har brukt gratisperioden tidligere.

flipp

FØL DEG SOM EN MANN IGJEN!

Opplever du lavere energinivå enn tidligere? Er ikke muskelmassen like kompakt som før? Antageligvis er dette fordi du har lavere testosteronnivå nå enn for noen år tilbake. TestoBoost+ er spesialutviklet for å opprettholde normale testosteronnivåer i blodet.

Svekket manndom & redusert lyst

Testosteron er det viktigste kjønnshormonet hos menn. Testosteron er ansvarlig for typiske mannlige trekk som høyde, vekst, dyp stemme, hårvekst, **styrke og muskelmasse**. Ikke alle er klar over at testosteronnivået synker naturlig hos alle menn fra 30-40 års alderen.

Testosteronnivået i kroppen påvirker også energinivået, forbrenningen og muskelmasse. Mange opplever reduksjonen som om selve "manndommen" gradvis forsvinner. Lysten svekkes, man føler seg eldre, mindre attraktiv og tiltaksløs.

RÅSKAPEN KOMMER INNENFRA:

Med det spesialutviklede TestoBoost+ kan du opprettholde dine testosteronnivåer.

Slik bestiller du:

For å motta 2mnd prøvepakke, send **SMS** med kodeord **TESTO** til **2401**

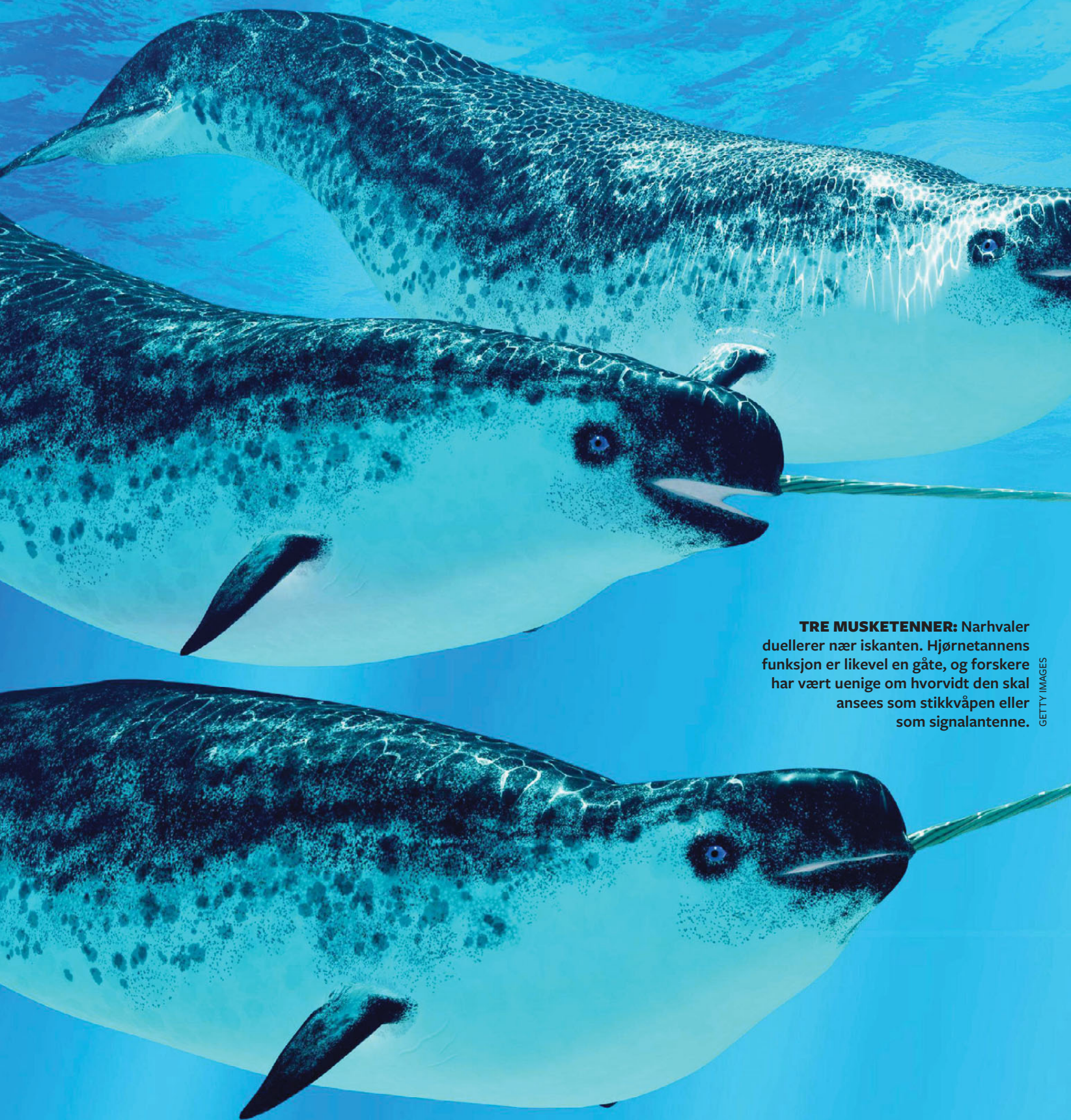
Du kan også nå oss på
Telefon: **74 51 04 51**

E-post: **post@nutracare.no**

Abonnementet er uten bindingstid eller kjøpsforpliktelser og du kan når som helst endre, fryse eller stanse videre forsendelser. Påfølgende forsendelser blir levert automatisk hjem hver 4. måned for 796 kr portofritt (199 kr/mnd).

Produsert
i Norge
NUTRACARE

HAVETS ENHJØRNING KRYSSER KLINGER

TRE MUSKETENNER: Narhvaler duellerer nær iskanten. Hjørnetannens funksjon er likevel en gåte, og forskere har vært uenige om hvorvidt den skal ansees som stikkvåpen eller som signalantenne.

Nær en iskant i arktisk farvann samler hanner av narhval seg for å krysse klinger. Våpenet er en lang tannen som stikker ut av venstre overkjeve gjennom et hull i overleppen.

Hvalens gåtefulle tann-spyd forvirrer

Tekst: **Nils Petter Thuesen,**
Wikipedia

Duellene er blant de mest spektakulære syn i arktiske farvann. Den lange tannen som stikker ut av narhvalene overkjeve, er gulaktig, rund, vridd på skrå med vindinger mot urviseren og består av elfenben. Fenomenet er ett av havets store gåter. Men spydene er effektive

våpen, særlig for å avgjøre hvem som er tøffest og har høyest rang blant hvalhannene.

Født med stikkvåpen

Lenge trodde man at det bare var hannene som hadde en slik tann, men i 1864 fikk et museum i Hamburg inn en hunnhval som ikke bare hadde en, men to slike tenner – og forvirringen ble stor.

Nå vet vi at det vanligvis er hannen som har en lang utgave av venstre tann som vokser som et spyd ut fra øvre venstre kjevehalvdel. Hos 1–3 prosent av hannene vokser to tenner ut på denne måten. Samme prosentandel av hunnene har én støttann – en svært sjelden gang også to støttenner, som narhvalen i Hamburg.

Normalt mangler narhval-hunnene støttann. Det indikerer at den lange tannen fra naturens side er tildelt en sentral rolle i paringsleken og etablering av rangordning blant hvalene.

Tannen kan ha funksjoner i andre sosiale sammenhenger. Narhvaler har ofte arr etter feider. At tannen ikke vokser helt ut før dyrene er to-tre år gamle (levealderen minst 50 år), tyder på at den ikke spiller noen rolle under spising eller jakt. Narhval tar reker, krabber, blekkspruter, polartorsk og flyndrer.

Lyd-spyd?

Biologen Peter Beamish ved Marine Ecology Laboratory i Antigonish i Nova Scotia, Canada, la merke til at den lange tannen til narhvaler som var fanget i en råk, slo frem og tilbake mens hvalene sendte ut lyder (klikking, ►

STIVPYNTET:

De østerrikske keiserne smyk-
ket seg med
kronregalier
som blant
annet omfattet
et septer, laget
av narhvalspyd
i 1665 av
juveleren er
Andreas
Osenbruck.

GETTY IMAGES

SPYD: Tannen som utgjør narhvalens gåtefulle spyd har vokst ut som en spiral. Tidligere trodde man at spydet ble brukt til å spidde fisk til mat, men den teorien er for lengst forlatt. Hodet er butt og narhvalen mangler ryggfinne. Dyret har bare en omkring 5 cm lang kam langs bakre del av ryggen.

RICHARD ELLIS

UVANLIG: Inuitene er blant de få som fanger narhval. En sjelden gang treffer de på dyr utstyrt med to støttanner.

plystring, banking) med svært høye frekvenser. Han foreslo at tannen fungerer som en bølgeprodusent som kanalisere lyder og samler disse i tette retningsbestemte utsendelser.

Det er mulig at dyret med den lengste tannen, eller den som er flinkest til å plassere tannen inn i hodet til en motstander, kan produsere betydelig ubehag for andre individer, siden narhvaler har sensitiv hørsel. Kanskje utkjemper rivaliserende hanner akustiske dueller med de lange tennene brukt som lydanser.

Potensfritt

Narhvaler krysser klinger både over og under vann. Mange teorier om andre bruksområder har

versert gjennom historien, men de fleste eldre teorier om bruk av tannen forlatt. Ingen tror lenger for eksempel at narhvaler spidder fisk med den.

Narhval-hannens kropp blir gjennomsnittlig 4,7 meter lang, og et par meter (opptil 2,7 meter) ekstra med støttannen. Hunnene blir omkring fire meter lange. Individene har svarte, grågrønne og gulhvite flekker som blir lysere med alderen, mens unge dyr er mørkegrå. Arten lever i arktiske kystfarvann og blant pakkis blant annet ved Russlands nordkyst og i arktisk Nord-Amerika, Grønland og Svalbard, særlig utenfor Spitsbergens nordvestkyst. Narhvaler er funnet strandet i Norge, England og Nederland.

Narhvaler vandrer fra pakkisen ute i havet og inn i fjorder om

sommeren. Narhvalflokkene består av grupper av hunner med kalver og grupper av omtrent jevnstore hanner. Ofte er leder en voksen hann i en flokk på 3–8 dyr, men en flokk kan telle opptil 100 dyr. Verdensbestanden av narhval kan være på omkring 75 000 individer.

Inuitter fanger en del narhval. I middelalderen fikk narhvalens lange tann mange til å mene at den legendariske enhjørningen eksisterte, og vikinger og andre nordiske handelsfolk solgte dem for mange ganger vekten i gull. Hvalens vitenskapelige navn er *Monodon monoceros*: «en tann, ett horn». Arten er ikke regnet som truet. Kanskje fordi ingen har fått det for seg at elfenbens-tannen har gunstig effekt for potensen til mennesker, i motsetning til elefantens og neshornets støttanner? □

HERR OG FRU NARHVAL:
Dette bildet viser forskjellen på
hunner (t.v.) og hanner blant
narhvalene. En sjelden gang kan
narhvalen ha to spyd, og også
hunnen ha spyd.

GETTY IMAGES

BLINKSKUDD

HELT PÅ KANTEN

Noen mennesker liker å leve litt på kanten. Her klatrer amerikanske Rob Pizem opp en snorrett sandsteinsklippe i Castle Valley i Utah, svimlende nær punktet der fjellet og verden tar slutt.

– Jeg har ventet i fem år på dette motivet, forklarer fotografen bak dronebildet, Jeremiah Watt.

– På nettopp det punktet i klippeveggen befinner klatreren seg i en svært utsatt og krevende posisjon, i full strekk mellom eggen og den markante sprekken. Jeg ville fange den stillingen mot det praktfulle ørkenlandskapet i bakgrunnen. Jeg lyktes først våren 2023, etter årevis med forsøk som har blitt ødelagt av kraftige vinder, dårlig lys eller dronekrasj.

JEREMIAH WATT/RED BULL ILLUME

Har du ris, ros eller henvendelser til Sløseriombudsmannen? Skriv til redaktør Alexander Øystå: alexander.oysta@egmont.com

Langreist snø

Det blir vanskeligere og vanskeligere å kvitte seg med snøen. Den er angivelig full av handlevogner og sparkesykler. Da må den til Mjøndalen.

PÅ SØR- OG Østlandet er det lite som kan måle seg med et skikkelig snøfall når det kommer til å skape problemer. I januar i år har ingen kjent dette bedre på kroppen enn innbyggerne i Vestfold og Telemark.

Trafikken stoppet opp. Strømmen forsvant. Skoler ble stengt ned. Et nesten like stort samfunnsproblem var kommentarfeltene, som rant over av nordlendinger «som kan kjøre bil». Men å kunne håndtere en firehjulstrekker med piggdekk på en øde landevei på vidda er ikke det samme som å «kunne kjøre bil».

For i Sør-Norge er det trafikk på veiene. I motsetning til Finnmark har vi også mange trær som kan falle over kraftlinjene, og snøen laver ned i byer med infrastruktur som ikke alltid er kompatibel med en meter nysnø. Vi har ikke snøscootere som backup når bilen snør ned.

SÅ HVORDAN SKAL vi hankses med snøen, slik at vi får åpnet skolene, veiene og strømmettet igjen? Noen må på jobb. Brøytemannskapene finner frem traktorer og lastebiler med brøyteskjær. Linjeryddere og elektrikere kaster seg rundt for å finne kabelbrudd og sprengte sikringsbokser. Og så er det byråkratene som skal sjekke at snøryddingen blir forskrifts-

messig utført. Her ligger det største problemet.

Statsforvalteren, som går på en solid millionlønn, meddeler at det ikke lenger er bare-bare å flytte snø fra A til B. «Snøeier» plikter å vurdere snøens tilstand opp mot Miljødirektoratets veileder «Grenseverdier for klassifisering av vann, sediment og biota». Dette er ikke enkel eller lystig lesning! Man vil heller bli veiledet av Helen Keller gjennom samtlige utfordringer i «Squid Game».

Miljødirektoratets veiledning er tretten sider pepret med fremmedord, tabeller og matematiske formler. Det er vel bare statsforvalteren selv som med hånden på hjertet kan hevde at de klarer å vurdere snøens tilstand på forskriftsmessig vis.

MANGE KOMMUNER I Vestfold og Telemark fikk i vinter oppleve at Statsforvalteren henviste snøen til Mjøndalen, nord for Drammen. Snøen kan ikke dumpes i sjøen eller i et tilfeldig grustak, da den kan være forurenset. Den skal fraktes til egnet sted, opptil 100 kilometer unna, der den kan smeltes og vendes slik at søppel og forurensning kan tas hånd om. Man finner nemlig alt fra handlevogner til elsparkesykler skjult i snøen.

Hvor mange handlevogner og

KRAV TIL SØKNAD OM Å DUMPE SNØ

Stedsspesifikk miljørisikovurdering
Tomten for snødeponi – Kommunens vurdering etter plan- og bygningsloven
Mengde snø
Hvor snøen kommer fra
Forurensningsgraden – Prøvetakingsprogram
Vurdering av smeltevann
Beskrivelse av sjø/vassdrag og naturtyper som kan påvirkes
Avbøtende tiltak som kan redusere faren for forurensning
Oppsamling av smeltevann
Renseløsninger for smeltevann
Tett dekke
Tiltak for opprydding på området etter snøsmelting
(Fra Statsforvalterens «Håndtering av overskuddssnø»)

SNØKAOS: Kristiansand i snøens makt. Men hvordan skal man bli kvitt snøen? Hvor mange skjemaer må fylles ut? Og er det virkelig til Mjøndalen den vil?

PER SVENSSON/AFTENPOSTEN

FØR I TIDEN: Slik gjorde vi det før i tiden. I februar 1970, for å være presis. Rett i havnebassenget. Ikke en sparkesykkel å se. Nå er det nesten umulig å kvitte seg med snø.

SNØMANNEN KALLE: Før var han så grei og god som gull. Nå er han uønsket og må flytte til Mjøndalen.

sparkesykler er det egentlig snakk om? Hvor mange handlevogner i sjøen må til for å forurense like mye som flere tusen kjørte kilometer med vogntog? Det er umusikalsk å kjøre alle disse tusen kilometerne under dekke av en miljøtankegang.

At snøen fra Telemark fraktes til Mjøndalen med vogntog som sikkert forurenser mer i seg selv enn det er møkk i snøen, er beklagelig, mener kommunikasjons-sjefen i Bane NOR eiendom, Stine Strachan. Hun hadde helst sett at transporten gikk med tog, som

utvilsomt er mer miljøvennlig.

Å bli kommunikasjons-sjef i Bane NOR eiendom forutsetter antagelig ikke mer enn at man evner å stable et par setninger på beina. At man vet noe om Norges overbelastede jernbanenett er visst ikke noe krav. Hvilke togavganger må vike for snøtoget til Mjøndalen? Hvor mange godstog må lastes om på lastebiler? Eller kanskje det er best å sette noen av passasjertogene på et sidespor inntil videre? Buss for tog er dessuten bedre enn intet tog, ikke sant?

JEG TROR STATSFORVALTERE, politikere og kommunikasjons-sjefer gjerne skulle vært den forbaskede snøen helt foruten. Hvor mye enklere hadde det ikke vært å redde klimaet, bare vi slapp det hvite svineriet som tvinger dem til å sende flere titalls lastebiler hundrevis av kilometer av gårde?

Kanskje det hadde vært en bedre løsning å sitte musestille og vente til snøen er helt borte før vi snakker mer om klimamålene. Eventuelt kan vi sende snøen enda lenger nord, til disse kom-

mentarfelt-nordlendingene som er så flinke med snø.

Alle som vil og har mulighet kan få subsidiert en 20 år gammel amerikansk pickup med V8-motor og et lite lasteplan, så kjører vi oppover i samla tropp.

Det eneste som fortsatt vil irritere, er selvfølgelig de nedsnødde byråkratene. Jeg vet ikke hva som er verst; snøkaos eller byråkrater. Begge koster statskassa millioner av kroner.

Det begynner å bli lenge siden snømannen Kalle var så grei og god som gull.

FAMILIEN rett-idas

To brødre fra en bitte liten by endte som bitre fiender – et fiendskap som har preget internasjonal idrett i generasjoner. En nordmann fra Hallingdal skal forsøke å reparere skadene skapt av familiehatet. ►

A close-up photograph of a brown, textured baseball cap lying on a bed of green grass and small plants. The cap has white lettering, with 'SP' clearly visible. The cap appears slightly worn, with some white specks on its surface.

KJEMPET PÅ TO FRONTER:

Brødrene Adi (t.v. innfelt) og Rudi Dassler startet byggingen av et sportsimperium sammen før de røk uklar. Siden krigen har deres selskaper slåss like mye om markedsandeler som mot hverandre. Resultatet har ikke alltid vært vakkert.

Fiendskap, rivalisering og skitne triks skapte en kløft mellom tyskere som ellers bare Berlin-muren og piggråd-grensen mellom Øst- og Vest-Tyskland kunne skape.

Idyllen i kjernen av byen med lave bindingsverkshus er bare tilsynelatende. For gjennom flere generasjoner har befolkningen i den lille byen i Bayern vært delt i to uforsonlige deler. Fortsatt skuler innbyggere på hverandre og møter hverandre med mistro. Hva du har på bena avgjør om du er innfor eller ei.

Selv om byen med navnet som knapt lar seg uttale; Herzogenaurach, er mindre enn Jessheim, har den to av alt som betyr noe. To fotballag, to sett kneiper og restauranter uten kryssende klientell. Og to hjørnesteinsbedrifter – kjent over hele verden.

Den ene heter Adidas.

Den andre heter Puma.

Begge stammer fra hver sin gren av familien Dassler.

Nå har en nordmann fra Haltingdal, Bjørn Gulden (58), fått i oppdrag å reparere skadene etter to-tre generasjoner fiendskap.

Tråkktet i gang

Dramaet i familien Dassler startet på 1920-tallet. Pappa Christoph Von Wilhelm Dassler jobbet ved den lokale skofabrikken, kona Pauline drev eget vaskeri. De var to arbeidsjern av godt tysk merke.

Eldstesønnen Rudolf, bare kalt Rudi, jobbet seg opp i en skinnforretning i Nürnberg, to mil unna. Hans yngre bror Adolf, som alle kalte Adi, var mer opptatt av å drive friidrett. Hans ønske om sko som passet til de ulike øvelsene var sterkere enn ambisjonene i forretningslivet. Hjemme i vaskekjelleren til mor begynte han å produsere sine egne sko.

Storebror luktet suksess og returnerte hjem for å etablere egen skofabrikk fra et beskjedent utgangspunkt: Fagkunnskap tilførte faren på fritiden. Begrenset tilgang på strøm i vaskekjelleren gjorde at brødrene på travle dager måtte bruke pedalkraft fra en ergometersykel for å drive enkelte apparater.

De to brødrene fant rollene sine raskt.

Den utadventde Rudi var selvertypen med dressjakke og pipe, den mer stillferdige Adi var innovatøren og hjernen bak produktene.

Gull-oppskrift

Dassler-skoene ble snart etterspurt over hele Europa. Fire år etter oppstarten, under sommer-OL i Amsterdam i 1928, hadde halvparten av friidrettsutøverne Dassler-sko på føttene. Tyske Karolina Radke vant gull på 800 meter, godt hjulpet av brø-

drenes revolusjonerende piggsko. Hver eneste gullmedalje forsterket merkevaren og økte markedsverdien til Dassler.

Nazistene visste å bruke idrett som bevis på vellykkethet. Dassler-brødrenes enorme suksess hadde ikke gått upåaktet hen hos Hitlers folk.

Da sommer-OL skulle arrangeres i Berlin i 1936, dro Adi Dassler i retning hovedstaden. Med seg hadde han en koffert full av piggsko tiltenkt det amerikanske friidrettsfantomet Jesse Owens. Han ble den første svarte mann som fikk en sponsorkontrakt.

Hitler hatet at en ikke-arisk mann var så overlegen på friidrettsbanen. Men for brødrene Dassler og deres sko ble Owens OL-suksess et gedigent PR-skup.

Bestillinger fra idrettsmenn fra hele verden havnet i postkassa i Herzogenaurach. Før 2. verdenskrig solgte Dassler 200 000 par sko i året. Men under krigen surnet forholdet mellom de to brødrene fullstendig.

Bruddet i tilfluktsrommet

Nazistene beslagla fabrikken og tok den i bruk til produksjon av anti-stridsvognvåpen. Frustra-

« Det ble som et ekteskap som var gått i vasken.

SPED START: Familien Dassler med brødrene Adi og Rudi i midten foran skofabrikken i 1928. Den gang var alt tilsynelatende fryd og gammen. Rudi var selgeren, Adi var innovatøren.

UKJENT/WIKIMEDIA COMMONS

GOOGLE EARTH/VI MENN

SPLITTET BY: Den lille byen Herzogenaurach har vært delt siden brødrene Dassler havnet i familiekrig. Halve byen bekjenner seg til Adi Dasslers Adidas (blå markør), mens den andre halvparten sverger til Puma-klanen etter Rudi Dassler (rød markør)

– De forbanna jævlene er tilbake! utbrøt Adi.

Han mente visstnok bombeflyene.

Rudi var overbevist om at broren snakket om ham og hans familie.

Da Rudi senere ble tatt til fange av amerikanske soldater og anklaget for å være en del av Waffen SS, var han overbevist om at det var Adi som hadde tystet på ham.

Splittet byen

Det endelige bruddet kom i 1947. Misunnelse, intern rivalisering, gnisninger på tvers av familiebandene og politisk paranoia i krigsårene hadde satt sitt preg. Rudi åpnet sin egen skofabrikk på mot-

satt side av elven som flyter gjennom Herzogenaurach. Han ga firmaet navnet Ruda (etter de to første bokstavene i for- og etternavnet hans).

Adi fulgte storebrors eksempel og dømte om brødrenes tidligere firma til Adidas. Ruda ble etter kort tid Puma.

Bruddet splittet ikke bare familien Dassler, men hele byen. Herzogenaurach ble kjent for at innbyggerne så på hverandres sko før de innledet samtaler.

Stjerne-jakt

Begge Dassler-brødrene forsto at stjerneatleter til å fronte merket deres, var livsviktig for salget. Kappløpet om de beste ambassadørene ble intenst, kostbart og langvarig.

Puma startet med den prestisjetunge posisjonen som skoleleverandør for det tyske fotballandslaget. Men så røk Rudi uklar med treneren, og mistet kontrakten.

Bitter måtte han se at lillebror Adi plukket opp dem lukrative avtalen. Og da Tyskland vant fot-

HOFFMANN/BUNDESARCHIV

SPONSOR-SEIER: Jesse Owens inntok toppen av seierspallen i Dassler-sko under det nazipregede OL i Berlin i 1936. Hitler ble rasende over resultatet til den første sko-sponsede fargede deltageren, for Dassler-brødrene ble Owens gull en kjempe PR-suksess.

IMAGO SPORTFOTODIENST/SCANPIX/NTB

**TOK INNERSVINGEN PÅ
BRODER'N:** Adi Dassler (nr. 2
f.v.) fikk overta som sko-
leverandør til det vest-tyske
fotballandslaget før VM i 1954
etter at broren Rudi røk uklar
med landslagsledelsen. Dermed
fikk Adi være med på bildet av
de nybakte verdensmestrene.

ball-VM i 1954, var det i sko med
tre striper og skruknøtter. Adi
Dassler var med på jubelbildene.

Spredning

Rivaliseringen mellom familie-
grenene fortsatte inn i neste
generasjon. Horst Dassler, sønn
av Adi, gikk inn i farens firma,
akkurat som Rudis sønn Armin
ble representant for Puma. Og de
to fetterne gjorde ingenting for å
dempe familie-fiendskapet.

Kampen ble spredd til nye are-
naer: I 1967 lanserte Adidas den
første treingsdressen ved hjelp av
en up-and-coming Franz Becken-

bauer. Rivaliseringen handlet ikke
lenger bare om sko, men om hele
utøvere og hele kolleksjoner –
oppskrift på eventyrlig gevinst,
men også kostbar fiasko.

Skittent spill

Under Mexico-OL i 1968 klarte
Horst Dassler å få Pumas produk-
ter holdt unna. Ikke bare unna
OL, men unna landet etter litt
godsnakking med meksikanske
tollmyndigheter. Han sørget også
for å få en av Pumas utsendte
arrestert.

Under fotball-VM 1970 skulle
våpenhvile råde. De to firmaene
inngikk avtale om at ingen av
dem skulle sponse datidens stør-

UTVIDET SLAGMARK: I 1967
lanserte Adidas for første gang
klær som del av sin kolleksjon.
Frontfigur for lanseringen: Den
gang stortalent i fotball, Franz
Beckenbauer.

NEUHEIT

adidas-3-Streifen-Trainingsanzüge®

Aus dem Haus adidas,
der Weltmarke mit dem 3 Streifen.
Nur echt mit dem 3 Streifen.

« De forbanna jævlene er tilbake.

ADIDAS ARCHIVES

ste idrettsstjerne, Pelé. En auk-sjon om superstjernes signatur ville ende med så høy pris at vinneren risikerte økonomisk ruin.

Men Pelé-traktaten ble fort brutt. Bak Adidas' rygg tilbød Puma «Den Sorte Perle» en lukrativ sponsorkontrakt. Slik tok Puma-sjef Armin Dassler hevn over fetterens spill fra OL to år tidligere.

Brasil spilte seg frem til finalen, og like før avspark ba Pelé om en liten pause for å knyte skollissene sine. Enkelt og genialt; nærbildet av fotballstjernens Puma-støvler gikk ut til hele verden i finalen i historiens første fotball-VM TV-overført i farger.

Slått ut

Året etter var det Adidas sin tur igjen: Både Muhammad Ali og Joe Frazier var iført sko og klær fra samme leverandør da kjempene møttes i ringen under århundrets boksekamp i Madison Square Garden i New York.

Men Adidas sov i timen da Boris Becker slo seg opp som tennisspiller hjemme i Tyskland.

Adidas ble forespurt om sponsortavtale, og takket nei. Beckers manager gikk rett til fienden Puma, som ikke nølte med å skrive millionkontrakt. Ikke på grunnlag av Beckers talent, men for å plage konkurrenten.

Investeringen ble likevel av de mer vellykkede. Becker utviklet seg til en av 1980-tallets fremste tennisspillere.

Sponsoraltalene ble etter hvert en del av selskapenes image: Adidas var «De Store» sitt merke: FIFA, det tyske fotballforbundet, Sovjetisk idrett og den Internasjonale Olympiske komité var blant samarbeidspartnerne. Mange av avtalene har vært kontroversielle, mildt sagt.

Puma ble oppkomlingenes litt frekke merke: Fotballag som yppet mot de største spilte gjerne i Puma-drakter. Imaget ble rendyrket da tidenes sprinter Usain Bolt og Jamaica inntok toppen av seierspallen.

Sov i timen

Kanskje var Adidas og Puma blitt bedøvet eller utslitt av familie- ➤

PUMAS PERLE: Oppkomlingene og utfordrerne har vært satsingsområde for Puma. Sjelden har selskapet truffet bedre blink enn da de fikk Usain Bolt og Jamaica på laget.

TREKKPLASTER: David Beckham ble høyt betalt frontfigur for Adidas gjennom 20 år.

BRÅKMAKER: Rapperen Kanye West skulle gi Adidas innpass i kule kretser utenfor idrettsbanen, blant annet gjennom sitt eget skodesign. Avtalen ble brått avsluttet i oktober 2022 etter at rapperen hadde kommet med gjentatte antisemittiske utsagn. – Han mente det nok ikke så alvorlig, sa Adidas-sjef Bjørn Gulden i ettertid. Bruddet kostet Adidas 600 millioner Euro.

striden. I hvert fall våknet de to i seneste laget da amerikaneren Phil Knight dukket opp. Han startet Nike.

Nike gikk inn for å gjøre sportsskoen til et livsstilsprodukt mer enn arbeidsverktøy for idrettsfolk. Det funket ganske ok. Adidas hadde 60 prosent markedsandel i USA før Nike kom på banen på 70-tallet. I 1990 var markedsandelen til tyskerne på 2,5 prosent.

Som om ikke rivaliseringen mellom familiegrenenes to selskaper var nok; Rudi og Adi røk uklar med sine egne barn etter

hvert. Adis sønn Horst, stakk til Frankrike. Der stiftet han International Sport and Leisure (ISL), som fikk kontrollen over TV-retighetene til sportens største pengemaskiner OL, fotball-VM og friidretts-VM. Både FIFAs toppledere Joao Havelange og Sepp Blatter har Dassler å takke for sine stillinger.

VELDIG TETTE BÅND: Adidas har i alle år vært svært nært knyttet den internasjonale olympiske komité, og har spilt en nøkkelrolle i oppbyggingen av bevegelsens enorme økonomiske virksomhet. Som takk mottok Horst Dassler (t.h.) den Olympiske orden av IOC-president Juan Antonio Samaranch i 1984.

I STORMENS ØYE: Bjørn Gulden fra Hallingdal kjenner rivaliseringen mellom Puma og Adidas fra innsiden. I ni år jobbet han som toppsjef i Puma.

Rivaliseringen mellom Puma og Adidas oppgis som viktig årsak til at OL er blitt det ekstreme pengesirkuset vi kjenner i dag.

Familien Dassler tok med seg fiendskapet inn i det hinsidige.

Adi Dassler døde av alderdom i

1978, og sønnen Horst gikk bort bare ni år etter faren. Rudi Dassler døde i 1974, mens sønnen Armin døde også forholdsvis tidlig, i 1990, bare tre år etter sin Adidas-fetter.

Deres gravsteder på den lille

« **Jeg føler vi blir bedre for hver dag.**

REUTERS/HELEN REID/NTB

SNUDE MOTGANG: Siden januar i fjor har Bjørn Gulden vært toppsjef i Adidas, og har snudd både økonomisk og markedsmessig motgang. Her med skoene Tigist Assefa fra Etiopia brukte da hun satt verdensrekord for damer i maraton.

kirkegården i Herzogenaurach ligger så langt unna hverandre som mulig.

Først i tredje generasjon er det tegn på forsoning på ledernivå mellom de to familiene. Pumas Frank Dassler gjorde i 2004 det utenkelige da han gikk til Adidas

og ble deres juridiske rådgiver.

For et drøyt år siden fikk familierivaliseringen en ny – og norsk – omdreining.

Norsk hjelp

Bjørn Gulden (58) fra Hallingdal, tidligere aktiv fotballspiller på Geilo, Gol, Strømsgodset og proff i Nürnberg på nivå 2 i tysk fotball, tiltrådte i januar 2023 som toppsjef i Adidas.

Adidas hadde havnet i en hengemyr med synkende etterspørsel, høyere kostnader og brutale kamper mot særlig Nike og Puma i Kina.

Som om ikke det var nok; Gulden kom fra tilsvarende stilling i konkurrenten Puma der han hadde vært toppsjef i ni år. Hos Puma fikk nordmannen æren for å ha gjenopplivet merket og sørget for rekordresultater, også økonomisk.

Med seg til Adidas hadde han planen om en strategiendring: Adidas skulle igjen dyrke hjemfølelse, begeistring og kreativitet, noe som sto i kontrast til hva hans tallfikserte forgjenger hadde vært opptatt av.

Resultatene har ikke latt vente på seg.

– Jeg føler vi blir bedre for hver dag, sier Gulden i en pressemelding.

Tapene er kuttet, lagerbeholdningene slanket og kvaliteten på utstyr særlig for fotball og løping er bedret.

Vi Menn har forsøkt å få kommentar fra Bjørn Gulden, men uten resultat. □

Kilder: Coverman, The Independent, The Guardian, Fortune, Daily Mail, Adidas.

NYTT FRA NETT

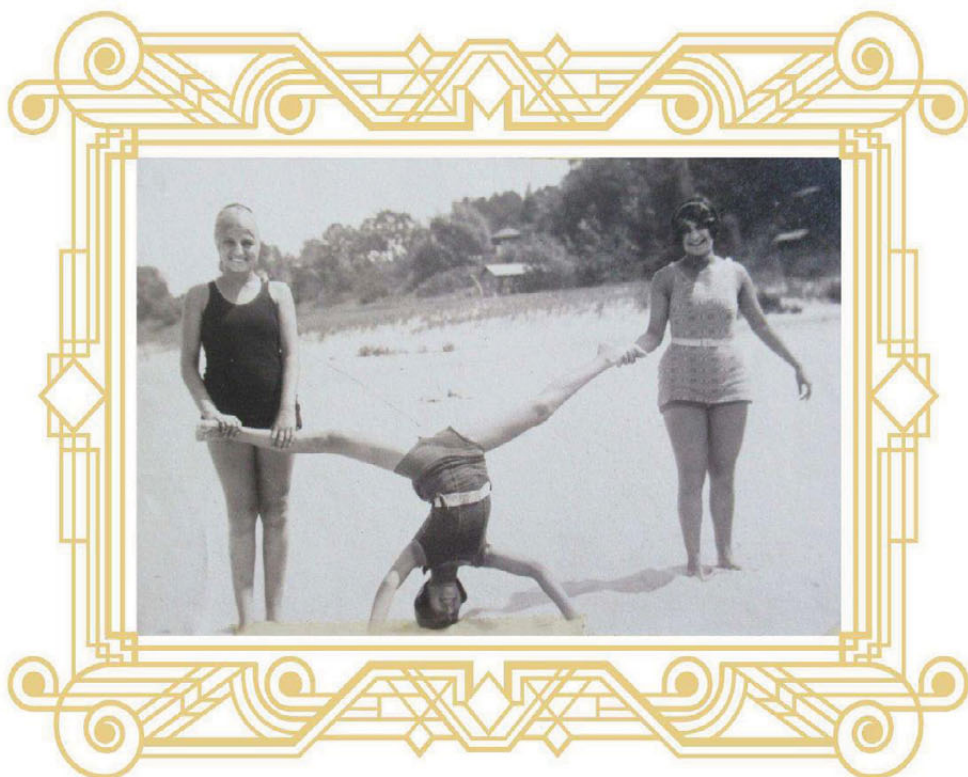
➤ **DEN ALLER BESTE
MÅTEN Å SKAFFE SEG
SIXPACK PÅ**

crazybitchprobs

One of the best ads ever made.

(CRAZYBITCHPROBS/INSTAGRAM)

Det var rift om Anette, og den dagen tok Hjørdis og Bodil med seg hver sin del og gikk hjem.

Det skjedde 1. mars

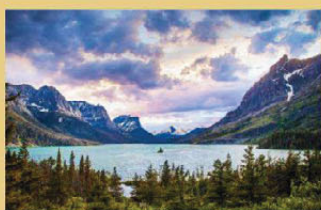
1815: Napoleon vender tilbake!

Livet i eksil på den lille øya Elba passet Napoleon dårlig. Nå satte han atter føttene på fransk jord og var klar for nye rampestreker.

1867: USA utvider

Nebraska i Midtvesten opptas som den 37. staten i USA. Bildet er fra 1888 og viser at barnefødsel var en egen idrett på den tiden.

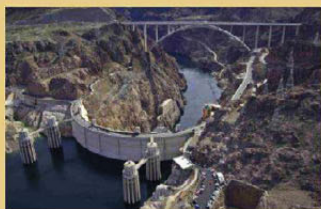
1872: Yellowstone

Verdens første nasjonalpark, Yellowstone, etableres. Den ligger hovedsakelig i nordvest-hjørnet av Wyoming, men skrenser også innom Montana og Idaho.

1932: Charles Lindbergh Jr. kidnappes

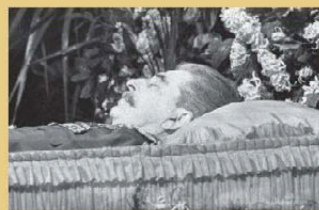
Den 20 måneder gamle sønnen til flyverhelten Charles Lindbergh blir kidnappet. Liket ble funnet i veikanten drøyt to måneder senere.

1936: Hooverdammen ferdigstilles

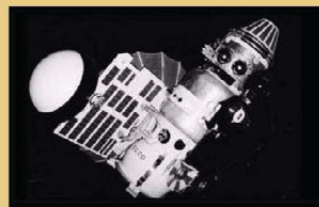
Den ikoniske demningen som ligger mellom Arizona og Nevada ble påbegynt i 1931 og fullført i 1936, to år før planen.

Ti begivenheter som skjedde den 1. mars et eller annet år i verdenshistorien. Husk refleks.

1953: Stalins slag

Sovjet-diktatoren Josef Stalin rammes av slag og kolliderer. Han dør fire dager senere, 74 år gammel.

1966: Venera 3

Sovjets romsonde Venera 3 krasj-lander på Venus og når ikke å sende info. Det er det første romfartøy som landet på en annen planet.

1991: Opprør mot Saddam

Et opprør mot Saddam Hussein bryter ut i Irak og koster 25 000 mennesker livet, de fleste sivile.

1998: Titanic-rekord

«Titanic» blir den første film i historien som tjener inn over en milliard dollars. Man kan få mye rart for en milliard dollars, bare så det er sagt.

2007: Refleks

Det blir påbudt med refleksvest i bil i Norge. Enkelte har ikke oppdaget det ennå. Andre (ikke fullt så mange) tror de må ha den på mens de kjører.

Fjærkreenes skrekk

Ekstremistene i Klu Klux Klukk kunne ikke fordra kyllinger, og mente de var roten til alt som er ondt.

NYTT FRA NETT

SVÆRT SAMMENLIGNBART

Why LOVE one but EAT the other?

Yes, vegans... WHY ?

(TRASHCANPAUL/INSTAGRAM)

Diktatoren Nicolae Ceaușescu la ned
forbud på bjørnejakt for alle andre
enn seg selv, mens Kong Juan Carlos
skal ha skutt en tam sirkusbjørn som
var skjenket med vodka. Velkommen
til jakt for de rike og mektige.

KONGENE AV JAKT

... eller var
det slakt? ▶

JAKT-PALASS: Slottet Ericsberg sørøst for Stockholm skal være Kjell Inge Røkkes foretrukne losji for jaktløyer. Rikmenn og storkarerer strømmer til jaktslott for mandig omgang med vilt. Men går man jakten etter i sømmene, kommer en annen historie opp.

Tekst: **Mats Ulshagen**

Kjell Inge Røkke fortalte nylig i et intervju med Dagens Næringsliv at «Det som er bra, skal ikke være billig i livet». Den utvandrede nordmannen flyr med privatjet til jaktstøtten Ericsberg sørøst for Stockholm om lag 30 ganger årlig. Hit tar han med forretningspartnere, eliten innen finans, eiendom og kultur, til jakt for de rike og mektige.

Røkkes tidligere forretningspartner Bjørn Rune Gjelsten gjorde seg også nylig bemerket på jakt etter jakt: Gjennom Værdalsbruket, som eier jaktrettighetene for store områder i Trøndelag, saksøkte han en lokal bonde for å ha høstet vilt der familien hans har jaktet i 150 år. Retten ga til slutt Gjelsten rett. Bonden måtte betale 162 000 til Værdalsbruket for å ha jaktet i området rundt sin egen gård.

– Da eiendomsinvestor Ivar Tollefsen kjøpte et gigantisk jaktområde på Hardangervidda for noen år siden, prøvde han å hindre lokale bønder i å la dyrene beite der, forteller Christian Smedshaug, jeger og sjef for Agri analyse, et utredningsmiljø for landbruksnæringen.

– Det er fortsatt de med store pengesekker som eier de gjeveste jaktområdene, og det er de som ønsker å bestemme. Mange bruker jakt på samme måte som noen bruker golf. Laksefiske, jakt og golf er gjerne arenaer for business, sier Smedshaug.

Men gjør store formuer folk til gode jegere? Historien er kilde til tvil.

Jakt eller slakt

I legendene om Robin Hood fra 1400- og 1500-tallet var noen av anklagene mot folkehelten at han hadde jaktet på «kongens hjortedyr». For jakt var fritidssysselet og rekreasjon, og forbeholdt de rike og mektige.

En av de mest suksessfulle viltjegere vi kjenner til, i hvert fall om vi teller antall dyr, var kurfyrste Johann Georg II av Sachsen (1613-1680). Som én av syv som bestemte hvem som skulle være tysk-romersk keiser på denne

tiden, var han en mektig mann. Utover å sende folk i krig og kreve inn skatter fra folket, drev han ikke med stort annet enn jakt. Eller rettere; slakt.

Store hunder jaget hjortedyr inn mot store oppsatte nett, som sluset dem inn til der «jegerne» satt og plaffet dem ned. Slik kunne man felle flere hundre

rådyr på noen få timer. Kurfyrsten av Sachsen ga seg ikke før han hadde notert seg for 16 864 døde dyr.

– Det blir jo litt absurd når omfanget er på slike nivåer. Men samfunnstoppene har gjennom århundrene gjerne vært konkurranseglade typer. Dessuten er jakt historisk sett litt knyttet til det

militære. Adelen var knyttet til det militære, og suksess på jakt kunne synliggjøre at de var store krigere, og hadde de rette egenkapene for å styre, forklarer Smedshaug.

Fuglefangeren

Erkehertug Franz Ferdinand av Østerrike-Ungarn hadde en lignende strategi. Et stort antall av hans undersåtter ble satt til å skremme opp fugl, eller til og med fange dem og slippe dem løs der han sto klar med skytevåpen. Og så plaffet han fjærkrete ned. Han hadde til og med ansatte som sto omkring ham og ladet nye våpen, så han kunne skyte kontinuerlig.

«... suksess på jakt kunne gi inntrykk av at de var store krigere.»

JEGER BOM-BOM: Kjell Inge Røkke inviterer jaktkamerater til jaktslottet Ericsberg i Sverige fremfor jakt fra hytter og koier som det har vært tradisjon for i Norge, hans tidligere hjemland.

Antallet drepte fugler ble sirlig notert, og skal ha hatt en personlig rekord 2140 fugler på én dag, stort sett fasaner og rapphøns.

Jaktkarrieren til Franz Ferdinand tok slutt 12. juli 1914. Da ble han drept i Sarajevo av den bosniske studenten Gavrilo Princip, noe som ledet til utbruddet av 1. verdenskrig. Skrytelisten omfattet da 274 899 drepte dyr.

Rovdyrjakt

De som vil fremstå som aller tøf-

HJORTE-SLAKTER: Kurfyrste Johan Georg II av Sachsen fikk sine undersåtter til å jage hjort inn i en innhegning der han plaffet dyrene ned.

RIKMANNSSPORT: Christian Smedshaug forteller at jakt i Norge historisk sett har vært en mer allmenn syssel enn lenger ned i Europa, og i England. Der har det vært tradisjon for at det er adelen som har eid mye av skogene, og dermed også dyrene der, forklarer han.

fest, har gått etter byttedyr som – hvis de fikk sjansen – kunne ta livet av jegeren.

Faren til den tidligere omtalte hjortejegeren Johann George II av Sachsen, Johan George I, ville ikke nøye seg med harmløse fjærkre og hjortedyr. Trass i delta-

tider, fikk han tid til å dra på jakt. Han endte med ca. 5000 færre hjort enn sønnen etter hvert skulle greie. Men samtidig satte ▸

GLAD I MAT: Pappa Johann Georg I var en effektiv ulvejeger, og hans forkjærlighet for mat og drikke ga ham navnet «Öl-George» blant svenske soldater som tidvis kjempet med ham under 30-årskrigen.

han rekord i antall ulv på hele 3872. Jakten foregikk ved at folk jaget ulven i hans retning, slik at alt han trengte å gjøre var å løfte børsa og plaffe dem ned.

Russisk revolusjon

Ulverekorden sto til Russlands siste tsar Nikolai II satte jakt på gråbein i system. Ulvbestanden i Russland på denne tiden var enorm, og siden de færreste bønder hadde skytevåpen, var ikke ulven spesielt sky eller redd for mennesker.

Tsaren fikk sine klokeste hoder til å klemme ut måter å lokke frem ulven på. En metode omfattet hestesleder der jegerne satt med en levende, hylende gris. Og når ulvflokken gikk til angrep, var rovdirene lette bytter. En annen metode var å legge et byttedyr på midten av et islagt vann, for så å ligge på bredden og plaffe løs. Tsaren skal ha greid å nedlegge omkring 10 000 ulv før han og hele hans familie selv ble nedlagt under den russiske revolusjon.

Bjørnejakt med spansk vri

I Sovjettiden skal de kommunistiske lederne ha fortsatt å dyrke jakt og fiske – og flittig posering med bytter og fangst.

Leonid Bresjnev var blant de mest ivrige, men på sine eldre dager ble han dårligere på å sikte. Da skal medarbeiderne hans ha fanget dyr, skjenket dem med alkohol og bundet dem fast til trær før lederen dro ut på jakt.

I 2006 var den spanske Kong Juan Carlos på besøk i Russland. Rapportene derfra fortalte at kongen hadde ytre ønske om bjørnejakt, og russerne hadde hentet en lokal tam bjørn, Mitrofan, som underholdt barn på en ferieleir i nærheten. Bjørnen fikk honning og vodka før den ble sluppet ut på området der spanskekongen lå og ventet. Med ett enkelt skudd drepte Juan Carlos sin første bjørn. Det spanske kongehuset var raskt ute med å avise ryktene på det sterkeste.

Landets eneste bjørnejeger

Kongen av bjørnejakt var likevel den rumenske diktatoren Nicolae Ceaușescu. Hans regime var både brutalt og undertrykkende, personkultusen han konstruerte rundt seg selv var voldsom. I Romania huskes han evig for feil-

LOKKEJAKT: Ulven var ikke spesielt redd for mennesker i Russland på slutten av 1800-tallet, og jegere kunne forsøke seg på en hestetrukket slede, og vente til ulven gikk til angrep.

HERTUGENS HÆR: Franz Ferdinand hadde en haug av undersåtter som jaget viltet i hans retning.

RUSSISK JAKTLAG: Tsar Nikolai II på første rad, nummer to fra venstre, med sitt jaktlag fra 1895.

ELSKET OPPMERKSOMHET: Nicolae Ceaușescu fremstilte seg selv som den beste bjørnejegeren i verden. Den rumenske diktatoren hadde egne folk til å strekke skinnene, så bjørnene skulle se enda større ut.

slutte reformer som sendte land og folk ut i store problemer de drøye 20 år han satt ved makten.

Mens befolkningen sultet, levde han selv i stor luksus i slott og storslagne bygninger omkring i landet. Og han elsket jakt. Han omtalte seg selv som «Alle tiders største jeger», og bjørner var hans favorittbytte.

Bjørnebestanden i Romania var preget av at det hadde vært fri jakt frem til midten av 1950-tallet. Antallet brunbjørner var nede i under 850 dyr på tiden

«Selvfølgelig er det hyggelig å bo på et slott, men det absolutt viktigste er jakten.

KEYSTONE/GETTY

SKOGENS SKREKK: Diktatoren hadde mye tid ved siden av all undertrykkelsen av eget folk.

Ceausescu tok over. Diktatoren innførte kraftige restriksjoner. Ingen fikk jakte bjørn – unntatt presidenten selv og enkelte utlendinger som kjøpte eller fikk løyve av presidenten, ifølge boken «Jeger eller slakter», av Vasile Crisan. I jakten inngikk helikopter- og biltransport, forhåndskartlegging av de største bjørnene og lokkemat hengt opp i trærne.

Økt bestand

Store prosjekter ble satt i gang med avl og utsetting av bjørn. Året før han ble tatt av dage av sin egen befolkning, var det så

WIKIMEDIA COMMONS

MANGE MOTIVER

Alle som driver med jakt er ikke jegere.

Når mennesket gjennom alle tider har drevet med jakt, har alt stort sett handlet om kjøtt som en resurs, mat på bordet. Men for mange handler det mest om fritid, hobby og sport.

Der det historisk kunne handle om å være best, størst og flinkest, er jakt fortsatt knyttet til suksess. Man vil gjerne kunne vise at man er en god jeger.

– Det handler nok mye om spenning, det å lykkes med et prosjekt. Man gjør noe som ikke er så vanlig i hverdagen, det er uforutsigbart og det er en grad av risiko. Så er det klart at det er en driver for noen å kunne vise hva man har fått til, både for seg selv og andre, forteller Christian Smedshaug, jeger og sjef for tenketanken Agri analyse.

Han forteller at jakt slett ikke bare er for dem som er jegere.

– Jegere er kanskje mer opptatt av skuddet, av planlegging, og selve jakten og byttet, men kanskje halvparten er nok med fordi det er hyggelig. De liker aktiviteten, men er ikke dedikerte jegere. Det kan være naturopplevelsen, det sosiale og det å gjøre noe helt annet enn man pleier, med litt ekstra spenning. Det er en herlig cocktail av mange faktorer, slår Smedshaug fast.

LASKIDIFFUSION/GETTY IMAGES

TOK ETTER TSAREN: Sovjetiske kommunistpamper fordømte det meste av tsarens virksomhet, men jakttradisjonen hegned de om. Her er Leonid Bresjnev på partiets jaktanlegg i Ukraina i 1978.

RUSSISK BJØRNE-JAKT

Omtrent halvparten av jordas bestand av brunbjørner bor i Russland, og landet har lange tradisjoner for bjørnejakt.

Også i sosialistiske Sovjet var det populært, og statsledere som Khrustsjov og Bresjnev var kjent for å være glad i jakt.

Etter kommunismens fall forble bjørnejakt hobby for de ledende. I 1997 ble det bråk da landets statsminister Viktor Tsjernomyrdin ble fløyet inn i et skogsområde, fraktet med bil gjennom en skogsvei, for så å drepe en binne med to bjørneunger, som lå i dvale.

Senest under koronaen ble Vladimir Putin selv avbildet på bjørnejakt i et av mange forsøk på å vise hvor tøff han er.

I korrupsjonssaken mot skiskytterpresident Anders Besseberg, er et av elementene en tur til Russland, der han skal ha blitt tilbud horer og sprit, og han skal ha blitt fløyet ut i den russiske naturen for å jakte bjørn. Den mektige sponsorsjefen Jakob Lund har sagt at det hele var et ledd i å diskreditere skiskytterpresidenten og sette ham i et dårlig lys.

mye som 8000 bjørn i landet.

«Alle tiders største jeger» hevdet å ha drept til sammen 3900 bjørner, ifølge Jakttidsskriftet Diana. Rekorden på én dag kom høsten 1983, med 24 bjørner.

Uansett kom det faktisk noe godt ut av diktatorens kjærlighet for bjørnejakt. Dagens bestand utgjør over en tredjedel av den europeiske bestanden utenfor Russland. Hele 30 prosent av landet har bjørn, og selv med 12 millioner sauer, er folk flest positive til bjørnestammen, ikke minst fordi det holder 10 000 i jobb som gjetere.

– Jakt viktigere enn slott

– Det viktigste for meg når jeg holder gjestebud for jaktinteresserte venner, er ikke om de er på et slott eller i en steinhytte, sier Kjell Inge Røkke til Dagens Næringsliv,

– Selvfølgelig er det hyggelig å bo på et slott, men det absolutt viktigste er jakten. □

Japansk månelanding

Landingen var en suksess, men den japanske romfartsorganisasjonen JAXA slet lenge med å få solcellepanelet til å virke. Uansett tyder alt på at vi står overfor et nytt spennende romkappløp, med stadig flere aktører.

Tekst: **Mats Schjølberg Ulsø**

Foto: **NTB** Grafikk: **Graphic News**

Det går kort tid mellom hver romfartsnyhet om dagen. Vi har nylig skrevet om både Indias måne-debut i august i fjor og de mange private initiativene for å nå verdensrommet, der Elon Musk og hans SpaceX har tatt kommandoen.

Nå er det den japanske romfartsorganisasjonen Japan Aerospace Exploration Agency (JAXA) som er i nyhetsbildet, etter at de greide å lande sin Smart Lander for Investigating Moon, SLIM, i Shioli-krateret på månen. Landingsfartøyet har fått kallenavnet «Moon Sniper», på grunn av sin evne til å presisjonslande på ønsket bestemmelsessted, og det bærer med seg to små romsonder, LEV-1 og LEV-2 (Lunar Excursion Vehicle 1 og 2).

LEV-1-roveren beveger seg ved hjelp av en hoppemekanisme og er utstyrt med vidvinkelkameraer, vitenskapelig utstyr og antenner som lar den kommunisere med jorden. LEV-2 er også utstyrt med kameraer, og kan endre form for å bevege seg over månens overflate.

Ladeproblemer

JAXA melder at landingen gikk som den skulle, men solcellepanelet havnet nede i en grop og lenge fikk den ikke strøm. Etter åtte dagers neglebeting endret retningen på solstrålene seg imidlertid, og den opererer nå som den skal. Landeren opplevde begrenset batteristrøm, og JAXA-teamet skrudde det inntil videre av mens de analyserte dataene. Så kom til slutt solen i en bedre vinkel, og de opplevde signaler fra landeren, og oppdraget kan fortsette.

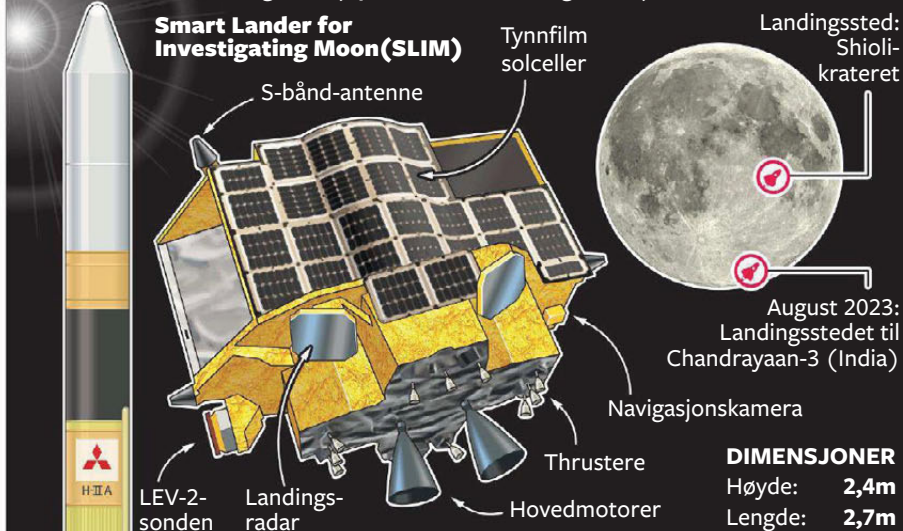
Krasjlanding

Aktiviteten på månen, så vel som i

Vellykket landing

Japan har blitt den femte nasjonen til å lande på månen, men «Moon Sniper» greier foreløpig ikke å generere energi fra solen, ifølge den japanske romfartsorganisasjonen JAXA

Smart Lander for Investigating Moon (SLIM)

DIMENSJONER

Høyde: **2,4m**
Lengde: **2,7m**
Bredde: **1,7m**
Vekt: **700 kg**

LANDINGSSEKVENSS

SLIM greide å lande innenfor 100 meter fra målpunktet – en mer presis touchdown enn tidligere månelandere har greid

Lunar Excursion Vehicle 2 (LEV-2):

En sonde på størrelse med en tennisball ble frigjort før landing – for å rulle rundt og ta bilder av landingen og området rundt

Sonden kan endre form for å krysse månens overflate

6. september 2023: SLIM skutt opp om bord på en H-2A-rakett

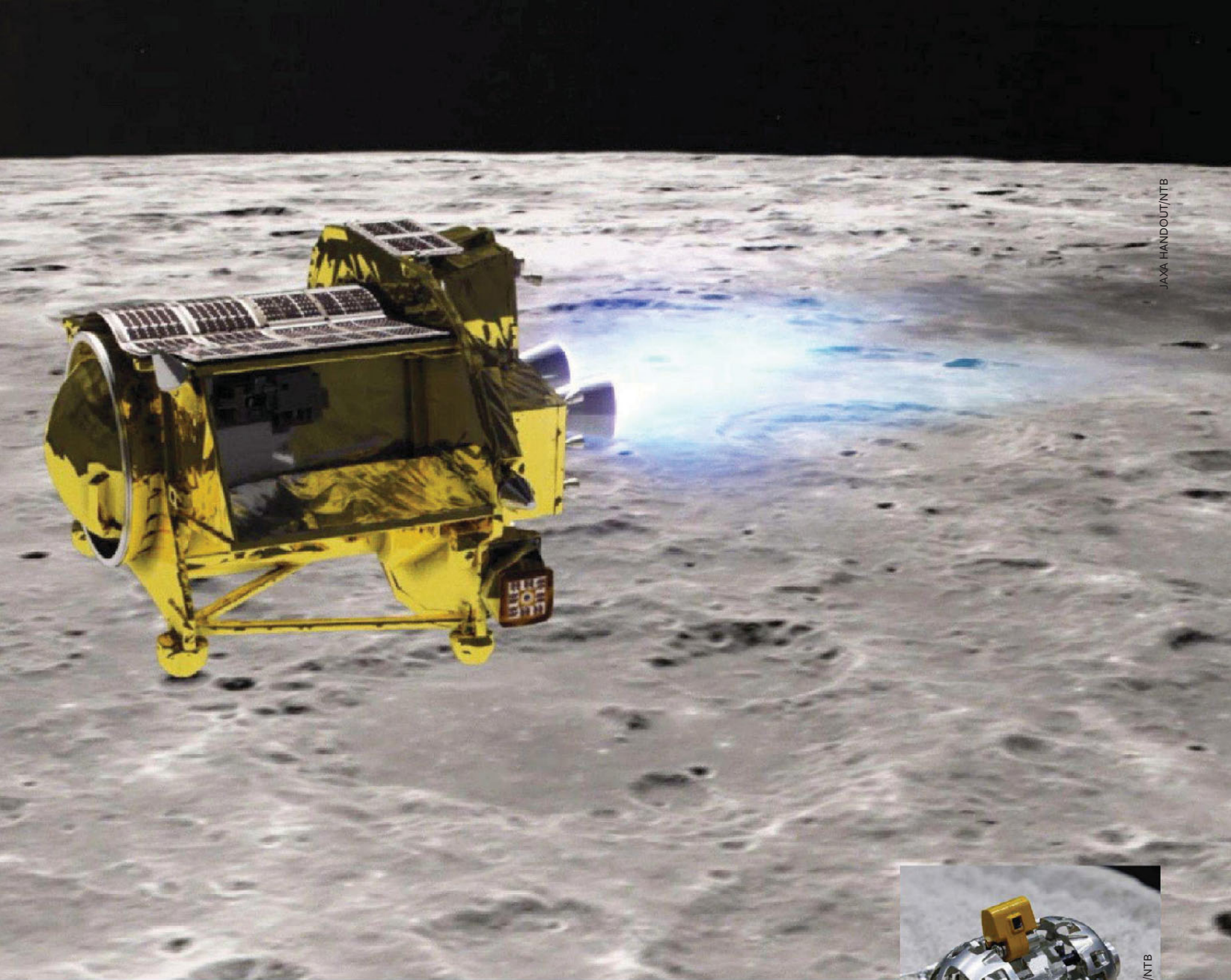
MÅNE-

LANDING:

Japans månelander SLIM slik det kan ha sett ut da den gikk inn for landing i slutten av januar.

Foto: JAXA/TOMY Company/Sony/Boisjisha University

KILDER: JAPAN AEROSPACE EXPLORATION AGENCY (JAXA), SPACE.COM GRAFIKK: GRAPHIC NEWS ©

verdensrommet, har knapt nok vært større enn den er akkurat nå, og bare det siste året har altså India – som fjerde nasjon etter USA, Sovjet og Kina – utført en kontrollert landing på månen da Chandrayaan-3 traff bakken nær månens sydpol i august.

Flere oppdrag har imidlertid vært mislykkede. Det japanske selskapet Ispace mislyktes med sin Hakuta-R månelander, som falt 4,8 kilometer før den krasjet under et landingsforsøk i april i fjor, og i august var det Russlands tur, da også deres første forsøk bokstavelig talt krasjlandet. Luna-25 var første forsøk på å nå tilbake til månen for russerne, etter Sovjetunionens fall.

Kort tid før Japans vellykkede landing, mislyktes også det private amerikanske selskapet Astrobotics Technology. Peregrine skulle bli den første amerikanske måne-

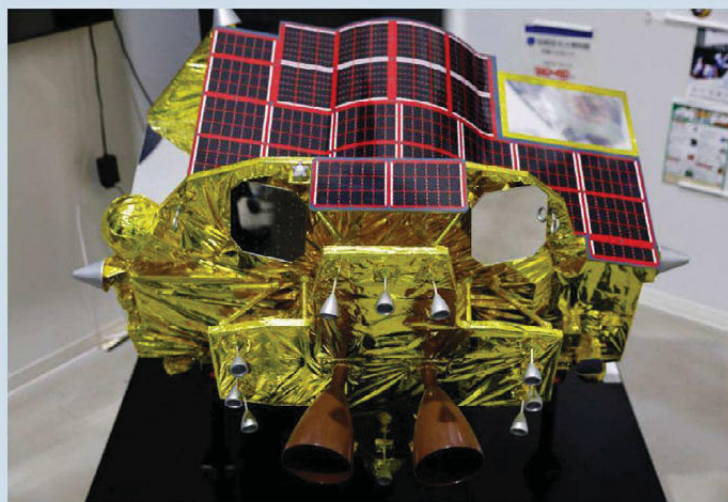
landeren på 50 år, men forsøket måtte avbrytes etter en kritisk drivstofflekkasje som gjorde det umulig å lande trygt.

Tester teknologi

En del av motivasjonen bak det nye romkappløpet er et ønske om å få tilgang til vann fanget som is i de permanent skyggebetalte områder på månens sydpol. Det kan eventuelt brukes både til drikkevann og som drivstoff, etter hvert som menneskeheten flytter grensene for romutforskning i fremtiden.

Det er også et egnet sted for å teste ut teknologi for andre, mer avanserte romfartsoppdrag. Den lette SLIM-landerer har for eksempel et effektivt design som gjør at den ikke bare kan lande på små områder av interesse på månen, men også på planeter som Mars, ifølge JAXA. □

HÅNDFULL: Den lille kuleformede Lunar Excursion Vehicle 2 (LEV-2) har en diameter på 8 cm, og veier bare 250 gram.

MÅNELANDEREN: Smart Lander for Investigating Moon (SLIM) er ment å drives på solenergi, men Japans romfartsorganisasjon JAXA melder at det ikke fungerer som det skal.

SPION-ALARM

utløst av avis-kryssord

HELVETE LØS: Amerikanske soldater vasset i land på strandavsnittet med kodenavn Omaha beach 6. juni 1944. Allerede flere uker i forveien var kodenavnet løsningsord på kryssordet i The Daily Telegraph (innfelt). Var kryssordet et hint til tysk etterretning om den forestående invasjonen?

Kryssord-svarene var tilsynelatende uskyldige, men utløste full panikk blant de allierte generalene. Var virkelig planene om den forestående D-dagen og det store oppgjøret med Adolf Hitler røpet i den engelske storavisen? ►

største hemmelighet hadde en liten krets spesielt betrodd topp-offiserer planlagt hvordan 2. verdenskrig skulle vinnes og Hitler-Tyskland tvinges i kne.

Våren 1944 var Operasjon «Overlord,» en av de største og viktigste under hele 2. verdenskrig, planlagt til minste detalj.

Europas fremtid sto på spill. Landgangen på fransk jord i Normandie skulle skje den 6. juni 1944.

Men så skremte en håndfull kryssoppgaver i storavisen The Daily Telegraph vannet av generalene.

Rev seg i håret

I løpet av de siste ukene før D-dagen, dukket det opp løsningsord som skulle bli svært sentrale i krigshistorien, blant andre harmløse hint i The Telegraphs populære kryssordoppgaver: Løsningsordene var identisk med kodenavn i den forestående landgangen i Normandie: Ivrige kryssordlødere kunne finne løsningsord som «Omaha,» «Utah,» «Mulberry,» «Neptune» – og ikke minst – OVERLORD – kodenavnet på hele den forestående operasjonen.

– Dette sikkerhetsbruddet er så alvorlig at det gir meg rystelser, sa Dwight D. Eisenhower, den amerikanske generalen som var øverstkommanderende.

Hele operasjonen, om den skulle bli en suksess eller fiasko, var avhengig av at tyskerne ikke fikk nyss om planene. Livene til 156 000 soldater avhang av tausheten.

I generalstaben rev man seg i håret – hva kunne dette være for noe?

Rektor sto bak

Å finne ut hvordan de topphemmelige kodeordene var havnet i kryssordoppgavene i en av landets største og mest seriøse aviser, fremstår kanskje overkommelig.

Men 80 år senere er mysteriet fortsatt ikke endelig oppklart.

Hvem som laget oppgavene, var velkjent: Leonard Dawe var rektor for en skole i Sør-London, og var ansett som en mann opp tatt av streng disiplin, og med

høye moralske prinsipper. Dawe fikk deltidsjobb som kryssordsnekker i The Telegraph etter at de første kryssordene først dukket opp i amerikanske aviser på 1920-tallet, og deretter raskt fikk en stor tilhengerskare også i England.

Leonard Dawes oppgave var å lage et interessant og utfordrende

kryssord som leserne kunne bryne seg på. Hans varemerke var oppgaver som ofte dreide seg om vitser og subtile ordspill, oppgaver som de faste leserne etter hvert ble mer eller mindre avhengige av.

Kunne denne mannen være spion?

Kunne det være slik at han

brukte kryssordene til å formidle opplysninger han hadde skaffet seg illegalt til en oppdragsgiver han ikke kunne møte personlig?

– Slumptreff

Ekspertene i Storbritannias etat for signaletterretning tok kontakt med den britiske sikkerhetstjenesten MI5. Etterforskerne som ble satt på saken oppdaget raskt to relevante opplysninger:

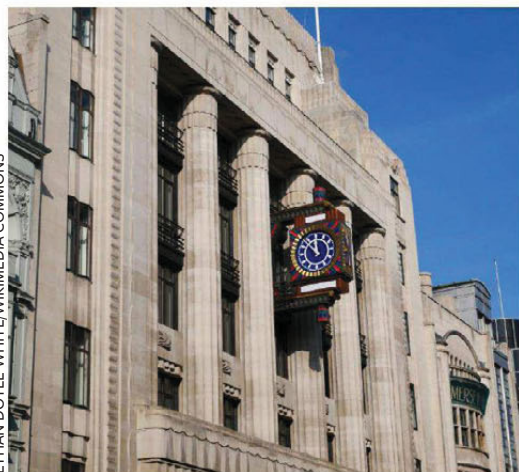
- Leonard Dawe delte losji med sin svoger som var toppfunksjonær i det britiske admiralitetet.

- Dawes kryssord var blitt gjenstand for granskning også tidligere på grunn av løsningsord med sterk tilknytning til forestå-

« Dette sikkerhetsbruddet er så alvorlig at det gir meg rystelser.

RYSTET: General Dwight D. Eisenhower (i midten foran) ledet staben som planla invasjonen i Normandie. I største hemmelighet hadde de utstyrt sentrale deler av operasjon Overlord med kodenavn – som stadig dukket opp i aviskryssord.

ETHAN DOYLE WHITE/WIKIMEDIA COMMONS

AVISHUS: The Daily Telegraph tilbød leserne et populært kryssord. Men da sentrale koder fra den forestående landgangen i Nord-Frankrike ble servert fra avishuset i Fleet Street, gikk spion-alarmen i britisk etterretning.

UKJENT

FADESE: Tyske soldater studerer en kanadisk stridsvogn etter at det allierte forsøket på landgang i franske Dieppe i 1942 gikk på tverke. Bare kort tid før det mislykkede angrepet var «Dieppe» løsningsord i avis-kryssordet fra The Telegraph.

ende militære operasjoner. For allerede i august 1942 hadde Lord Tweedsmuir i kanadisk etterretning ledet en undersøkelse av hvordan «Dieppe» dukket opp som et svar i Telegraph-kryssordet dagen før et katastrofalt alliert raid på den franske havnen.

– Undersøkelsene involverte også MI5. Til slutt ble det konkludert med at det bare var en bemerkelsesverdig tilfeldighet – et slumpetreff, fortalte lordene senere.

Kø av kodenavn

Den første av de omstridte kryssordoppgavene ble trykket den 2. mai 1944, 34 dager før invasjonen skulle finne sted. Nøkkellordet var «One of the U.S.» (én av de forente statene), og svaret viste seg å være «Utah», kodenavnet for strandavsnittet der den amerikanske fjerde infanteridivisjonen skulle gå i land i Normandie.

Noen uker senere hadde kryssordet oppgaven «Red Indian on the Missouri» med løsningen «Omaha» – kodenavnet for stranden der den amerikanske første infanteridivisjonen skulle lande.

Dawe tilbød også kryssordløsere en ledetråd som lød «denne busken er et senter for barneha-gerevolusjoner.» Svaret var «Mulberry» – som var kodenavnet for flytende havner til bruk under den forestående invasjonen.

UKJENT

KRYSSORDMAKER: Rektor, veteran fra 1. verdenskrig og kryssordmaker Leonard Dawe forfattet kryssordene der kodeordene fra den forestående invasjonen i Normandie inngikk.

Løsningsordet «Neptun» kort tid etter, var det de allierte kalte marineangrepsfasen av D-dagen. Blant andre løsninger på Dawes nøkkellord var «Juno,» «Sword» og «Gold,» alle kodenavn for ulike deler av invasjonen.

Så, 27. mai, med bare 10 dager igjen før landgangen, var løsningen «Overlord,» som altså var navnet som omfattet hele den gigantiske D-Dag-operasjonen.

Spion-avhør

To tjenestemenn fra MI5 reiste sporenstreaks til hjem til Leonard Dawe.

– De snudde meg på vrangen. Så dro de til Bury St. Edmunds, hvor min kollega Melville Jones (avisens andre kryssordsnekker) bodde, og kjørte ham gjennom den samme kverna. Men de

D-DAGEN

Invasjonen i Normandie er i ettertid regnet som en stor militær suksess.

Seks dager etter D-dagen 6. juni 1944, hadde de allierte styrkene tatt kontroll over en sammenhengende kyststrekning på nesten 10 mil. 300 000 soldater hadde kommet seg i land på strendene og brutt seg gjennom tyskernes såkalt «Atlantehavsvoll.»

Tre uker senere sto det om lag én million allierte soldater på fransk jord.

Invasjonen ble et av flere avgjørende vendepunkter i 2. verdenskrig. I løpet av kort tid var Frankrike frigjort, Tyskland mistet tilgangen til Atlanterhavet og operasjonen banet vei for vestmaktene innmarsj i Tyskland, og fremskyndet nazistenes nederlag.

bestemte seg til slutt for ikke å skyte oss likevel, sa Dawe mange år senere.

Rektoren nektet hardnakket for at han var tysk spion. Men hendelsen så ut til å gjøre ham ganske flau. Først i 1958 lot han seg intervju om saken av BBC.

Det han fortalte kom en stor overraskelse for hans tidligere elever.

– Vi ble sjokkert over tanken på at Dawe var en forræder. Han var jo medlem av den lokale golfklubben, sa en av dem.

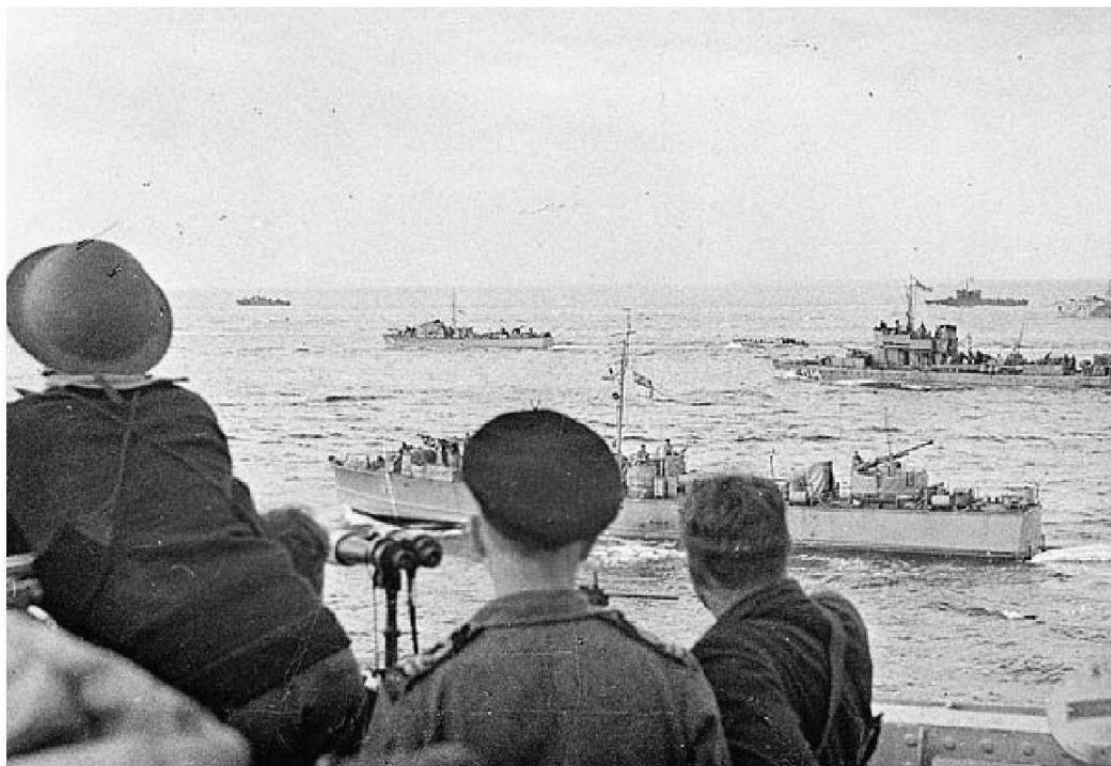
Mysteriet ble ikke oppklart – i alle fall ikke før 40 år senere.

Soldatene «bikkje»

I forbindelse med feiringen av 40-årsjubileet for D-dagen, henvendte en av Dawes tidligere elever seg til The Telegraph: Ronald French, 14 år gammel i 1944, hevdet at rektor Dawe hadde hatt for vane å be elevene hjelpe til med å designe kryssord-svarene for å hjelpe til med å utvikle deres kreative sans.

French insisterte på at han som gutt hadde hørt amerikanske og kanadiske soldater diskutere planene om landgangen i Normandie, plukket opp kodeordene og foreslått dem til sin rektor som mulige oppføringer i kryssordene hans.

Soldatene var stasjonert i nærheten av skolen i påvente av inva-

UKJENT

MIDGLEY/WIKIMEDIA COMMONS

REAGERTE IKKE: Tyske soldater tatt til fange på stranden i Normandie på D-dagen. Ingen ting tydet på at den tyske forsvarsledelsen hadde fått med seg at invasjonen var på gang.

INN I DET UVISSE: Allierte soldater var avhengig av at tyskerne ikke visste at de kom over kanalen fra England. Men fikk tyskerne tips om aksjonen som her i Dieppe i august 1942 via kryssordet i The Telegraph? Ingen vet sikkert, 80 år etter.

sjonen. French beskrev seg selv som soldatene «bikkje.» Han løp ærender for dem, fikk lov til å kjøre en stridsvogn og pratet med de utenlandske soldatene sent og tidlig – i likhet med mange jevnaldrende.

– Alle kjente skissene for invasjonplanen og kjente de forskjellige kodeordene. Omaha og Utah var strendene de skulle til. Soldatene visste navnene, men ikke plasseringene. Vi visste alle at operasjonen ble kalt Overlord, hevdet French i 1984.

Betviler løsningen

French husket godt konsekvensene av rektorens kryssord.

« Han fikk meg til å sverge på Bibelen at jeg ikke ville fortelle noen noe.

KEN GRIFFITHS/WIKIMEDIA COMMONS

NY SJEKK: Da kryssordsnekker Leonard Dawe og hans elever omsider fortalte hvordan hemmelige militære opplysninger ble løsningsord i kryssordet i The Telegraph i 1984, satte avisen i gang undersøkelser for å finne ut om kodeord fra Falklandskrigen to år før også var å finne i avisens kryssord.

– Kort etter D-dagen sendte rektor Dawe bud etter meg og spurte meg rett ut hvor jeg hadde fått ordene fra. Jeg fortalte ham alt jeg visste, og han ba om å få se notatbøkene mine. Han ble forferdet, og sa at bøkene måtte brennes med en gang. Han fikk meg til å sverge på Bibelen at jeg ikke ville fortelle noen noe. Jeg har holdt den eden til nå, fortalte Ronald French.

Men svært mange, også i dag, betviler historien. En av dem er Val Gilbert, også han tidligere kryssordredaktør i The Telegraph.

– Skal det liksom være sluttet på historien? Et eller annet sted vil noen rydde ut et loft og komme over flere papirer knyttet til «The Crossword D-day Code-names», mener Gilbert.

Tom Rowley, skribent i The Telegraph, uttrykte lignende tanker i en artikkel om mysteriet. Han viste til det som skjedde to år tidligere, da DIEPPE dukket opp som et løsningsord én dag før det katastrofale angrepet på nettopp den havnen.

Hvis Leonard Dawe var spion, tok han svaret på den største gåten hans med seg i graven.

Uansett er det lite som tyder på at den tyske militærledelsen snappet opp eller tolket de subtile svarordene i Telegraph-kryssordene som hint om den forestående landgangen i Nord-Frankrike. □

Kilder: Daily Telegraph, Daily Mail, BBC, The Guardian, Store Norske Leksikon.

LØSMUNNET KAMERAT?

Flere historikere har aldri latt seg overbevise om at D-dag-kodeordene fant veien til kryssordene slik rektor Dawe har hevdet.

En av dem er spion-historikeren Ben Macintyre. I en artikkel i The Times nylig påpekte han:

– Som Eisenhowers reaksjon vitner om, var kodeordene blant krigens best bevarte hemmeligheter. Vanlige menige soldater kunne ikke ha kjent dem. Faktisk var alle de åtte kodeordene kjent for bare en håndfull offiserer i alliert etterretning, hevder han.

Macintyre mener en mer troverdig forklaring er å finne i rektor Leonard Dawe private omgangskrets. Dawe omgikk sosialt med en rekke offiserer involvert i D-dag-planleggingen. Han kan derfor ha lært kodenavnene av en løsmunnet kamerat og satt dem inn i kryssordoppgavene som en spøk.

GARETH CATTERTON/GETTY IMAGES

SPION-EKSPERT: Ben Macintyre er blant historikerne som tror insidere fra hærledelsen lekket kodeord til kryssordmakeren i The Telegraph.

Tekst: Nils Petter Thuesen

IKIWANER/WIKIMEDIA COMMONS

Neshorn klimatrues

DET SØRLIGE AFRIKA har mesteparten av verdens gjenværende bestander av både stumpneshorn og spissneshorn, som er de to afrikanske artene av neshorn. Det er beregnet at i det sørlige Afrika finnes 92 prosent av alle stumpneshorn og 80 prosent av alle spissneshorn. Tradisjonelt bevaringsarbeid for de to artene av afrikanske neshorn er beskyttelse mot krypskyting.

En analyse av hvordan økende varme og tørke innvirker på bestandene av de to artene, representerer et nytt fokus i bevaringsarbeid. Forskere fra Massachusetts Amherst-universitetet i USA har i tidsskriftet «Biodiversity» meldt at neshornene er følsomme overfor høyere lufttemperaturer og mindre nedbør. Begge deler rammer det sørlige Afrika i økende grad.

De amerikanske forskerne studerte forholdene for neshorn i de fem store nasjonalparker i Sør-Afrika, Eswatini, Namibia, Botswana, Zimbabwe, Kenya og Tanzania, der de fleste afrikanske neshorn lever. Nesten alle parkene, som har ulike landskaper, vil bli varmere og tørrere. I alle parkene foregår for tiden drastiske endringer i forekomstene av de to neshorn-artene. Et pessimistisk scenario fra forskerne går ut på at begge arter kan være utryddet som ville dyr i det sørlige Afrika innen 2085.

Stadig høyere temperaturer i det sørlige Afrika kan snart overstige det neshorn kan tåle. En av flere årsaker til dette er at neshorn ikke svetter. De avkjøler seg ved å bade eller oppsøke skygge.

Bildet viser et spissneshorn i Tanzania.

Kilde: sciencedaily.com, 17/1-2024

Australias «Atlantis»

Store deler av verden så annerledes ut for mange tusen år siden enn den gjør i dag. Det gjelder blant annet utenfor Australias kyster for cirka 70 000 år siden. Dengang forbandt et stort landområde Australia med Ny-Guinea i nord og øya Tasmania i sør. Til sammen utgjorde dette kontinentet et som i dag kalles Sahul.

I en nylig studie peker en gruppe forskere på at de oversvømte områdene, som man blant annet har steinverktøy fra, ikke bare var en landbro, men kan ha vært bebodd av muligens opptil en halv million mennesker.

Nå ligger Australias «Atlantis» cirka hundre meter under havoverflaten. I sin tid var det sunkne landet en vandrerute og bosteder for mennesker som migrerte fra dagens Indonesia til det australske kontinent. Tilsvarende gjaldt også mellom Australia og Tasmania.

Kilde: videnskab.dk, 21/1-2024

VISSTE DU AT...

- ... Island har 30 aktive vulkan-systemer?
- ... indigo er et blått fargestoff?
- ... hovedstaden i den vestafrikanske republikken Guinea heter Conakry?
- ... Gudrunkvadene er tre edda-dikt?
- ... sammenpressing av lagdelte bergarter kalles folding?
- ... bakkant er betegnelsen på en overstadig beruset og lystig mann eller kvinne?
- ... Genf er det tyske navnet på den sveitsiske byen Genève?

Lang stjernestrøm

Astronomer har helt tilfeldig oppdaget den første intergalaktiske strøm av stjerner. Den er omkring ti ganger lengre enn Melkeveien. Muligens finnes det flere strukturer som denne i verdensrommet.

Stjernestrømmer er lange «tråder» av gravitasjonsmessig forbundne stjerner som kan ha blitt revet løs fra galakser av gravitasjonen fra andre galakser i nærheten. Tidligere er det blitt påvist flere stjernestrømmer innenfor galakser, men ikke mellom slike.

Kilde: Astronomy & Astrophysics, 30/11-2023

Største dypvannskorallrev

Utenfor den amerikanske atlantehavskysten har forskere kartlagt det som har vist seg å være verdens største dypvanns- eller kaldtvannskorallrev. Mens man har visst siden 1960-årene at det finnes koraller på store dyp i Atlanterhavet, har ny teknologi for undervannskartlegging gjort det mulig å konstruere 3D-bilder av havbunnen.

Det ekstremt lange korallrevet utenfor den amerikanske østkysten befinner seg på mellom 200 og 1000 meters dyp. Utstrekningen er på cirka 499 kilometer der det ligger i mørkt hav utenfor Florida og South Carolina. Enkelte steder er dypvannsrevet målt til å være opptil 109 kilometer bredt.

Kilde: phys.org, 18/1-2024

VISSTE DU AT ...

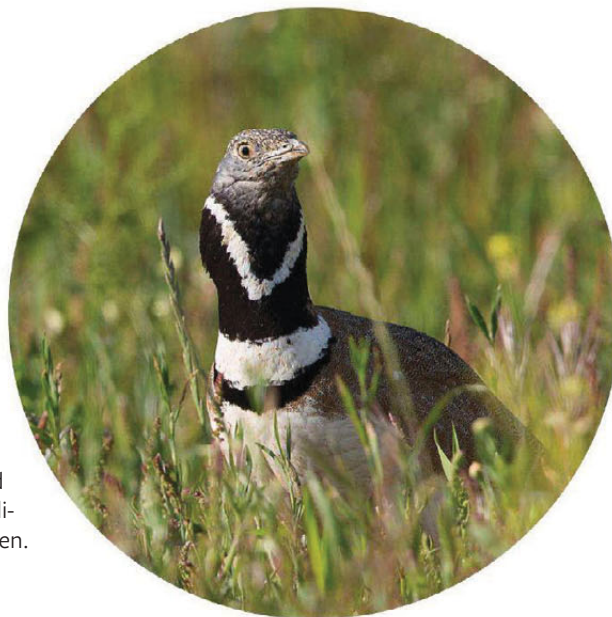
... Coca-Cola Company ble grunnlagt i den amerikanske byen Atlanta i 1892?
 ... den 850 meter lange Fløibanen i Bergen ble offisielt åpnet i 1918?
 ... reassurans er et annet ord for gjenforsikring?
 ... den norske forfatteren Johan Herman Wessel døde 43 år gammel i København 29. desember 1785?
 ... Den røde planet er et ofte benyttet navn på Mars?
 ... grisøre er en slekt i kurvplantefamilien?
 ... saltholdigheten i Stillehavet stort sett er lavere enn i Atlanterhavet?

Redder truet steppefugl

➤ For å bedre beskyttelsen av fuglearten dvergtrappe i Spania er samarbeid mellom forskere, jordbrukere og forvaltere avgjørende. Det har vært en stor reduksjon av naturlige leveområder der for den lille fuglearten, som har tilhold på stepper og steppelignende gressletter. Her trues den av økt irrigasjon, nye jordbruksmetoder og stadig mer bebyggelse.

En ny studie har vist at økning av områder med brakkmark (usådd dyrkingsland) bidrar til å stabilisere bestanden av dvergtrappe i Catalonia-regionen. Dvergtrappe er påvist noen få ganger i Norge.

Kilde: sciencedaily.com, 18/1-2024

PIERRE DALOUS/WIKIMEDIA COMMONS

Steinalderkosthold

➤ For omkring 9700 år siden var en menneskegruppe i virksomhet på et sted som i dag heter Huseby Klev på øya Orust nord for Göteborg. En ny studie av DNA (arvestoff) i en kvæbit som de brukte til tyggegummi har avsatt spor etter et forutgående måltid. I henhold til forskernes analyser har maten bestått av ørret, hasselnøtter og rådyr. Analysen avslørte også at en av tenåringene som spiste var plaget av periodontitt (tannkjøttinfeksjon som fører til tap av både tenner og bein). Det fremgår av tegn på problemer med å ha tygd rådyrkjøtt.

Kilde: sciencedaily.com, 18/1-2024

Vitenskapelige fakta

Legens bekledning betyr noe

En ny undersøkelse av mer enn 4000 viser at en leges klær kan påvirke hvor fornøyd legens pasient blir.

Sykehusbekledning rangert, med og uten hvit frakk

*Spesielt populært hos folk over 65

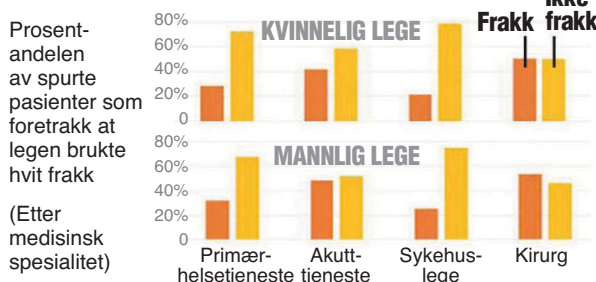

Hva pasientene ble spurt om

- Virker legen:
- Kyndig?
- Pålitelig?
- Omsorgsfull?
- Imøtekommende?

Hva føler du når du ser legens klær?

Foretrekker hvit frakk

© TNS/Bulls
 KILDER: Christopher Petrilli University ved Michigan Medical School, BMJ Open (journal)

Store klaner av spermhvaler

➤ Spermhvaler, som har de største hjernene og nesene hos nålevende dyr, danner store og komplekse klaner med unike dialekter og adferder. Det har ekspertene Hal Whitehead ved Dalhousie-universitetet i Canada påvist på grunnlag av omtrentlige kalkulasjoner av spermhval-bestander.

Nesene brukes som sonar til å oppdage bytte (mest blekksprut og fisk) og klikkelåtene fra andre hvaler. Mange av klanene teller flere titalls tusener av spermhvaler. Nylige undervanns-akustiske data har påvist at sju klaner av spermhvaler lever i det nordlige Stillehavet. Her ble akustiske data om spermhvaler samlet fra 23 lokaliteter.

Spermhval kalles også spermasettval og kaskelott, og er den største arten av tannhvaler. Hannene kan bli opptil 18 meter lange og veie 40-50 tonn. Hunnene er adskillig mindre og neppe lengre enn 12 meter. Spermhvaler kan bli minst 50 år gamle.

Kilde: sciencealert.com, 20/1-2024

Relevant preken

For mange år siden kom presten og skulle holde gudstjeneste i Henningsvær under lofotfisket.

Han hadde problemer med å holde de stuptrøtte fiskerne våkne, og tenkte at han måtte finne en tekst fra Bibelen som virket relevant for kirkelyden.

Presten kom på at Peter jo hadde vært fisker, og så siterte han: – Peter forlot sine garn for å følge Jesus!

Dette fikk faktisk den ønskede effekt. Nå satt alle som tente lys og fulgte med.

Etter gudstjenesten kom det en kar bort til presten på kirkebaken, kremet og sa:

– Var det kanskje helt nye garn òg, eller?

Farlig trekk

Magne var IT-konsulent og jobbet mye hjemmefra.

Nå hadde han blitt forferdelig forkjølet og måtte holde senga.

– Det er slett ikke rart du har blitt så sylta, sukket den blonde samboeren hans da hun kom inn med en kopp te, – hver eneste gang jeg kommer forbi, så sitter du alltid med en haug vinduer åpne på PC-en!

Det grønne strenge-skiftet

– Jeg har begynt å spille gitar.

– Du verden! Hva slags gitar snakker vi om?

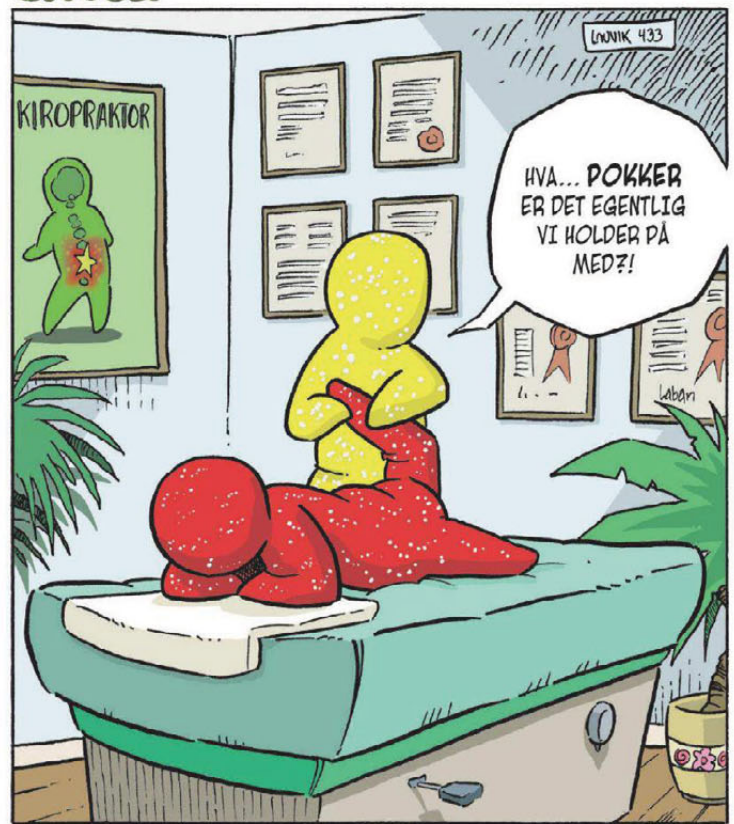
– Klassisk.

– Oi, det er kanskje ikke noen god idé.

– Hvorfor ikke?

– Jeg har hørt at alle gitarer skal være elektriske innen 2030!

OPPGULP

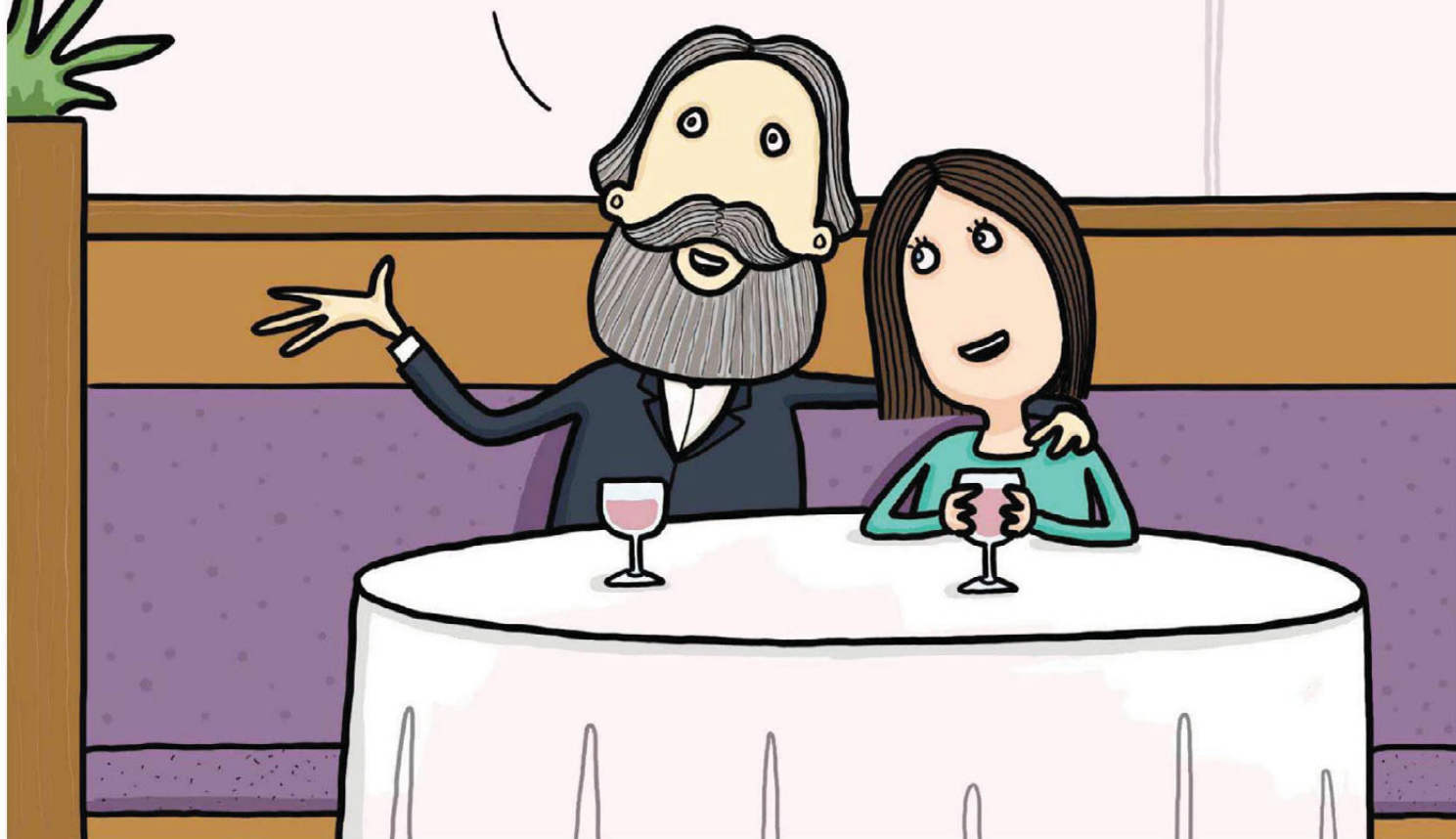
PANOLIS

PANOLIS

Og med hammer og sigd hevet, vil vi kollektivt pløye jorden, og skape arbeidernes paradys uten kapitalismens spøkelser

Jenny var sjarmert og så ingen røde flagg

Ikke ørens lyd

Det hadde åpnet en meksikansk restaurant i Storgata. Et par satte seg ved et hjørnebord og bestilte, men restauranten hadde hyret inn et mariachi-orkester for å bidra til den autentiske, meksikanske stemningen, og dette orkesteret kretset nå rundt parets bord for full musikk.

Til sist nappet mannen ved bordet hovmesteren i ermet.

– Er det slik at dette orkesteret spiller hva man vil? spurte han.

– Det er riktig, strålte hovmesteren.

– Kan du i så fall, sa mannen, – be dem spille et parti sjakk, så vi kan få matro?!

Prøverom med utsikt

– Jeg hørte at broren din ble arrestert for blotting nede på Dressmann i går. Hvordan i all verden gikk det til?

– Han hadde sittet på puben siden lunsj og var en smule svingtang. Så gikk han bare innom Dressmann på vei hjem og spurte om han kunne prøve herreundertøyet i vinduet ...

Tragiske konsekvenser

Da en ung mann holdt på å låse seg inn i sportsbilen sin, kom det en middelaldrende kar bort til ham.

– Jeg møtte min kone på en usedvanlig måte, sa den middelaldrende mannen, – for jeg kom til å kjøre på henne med sportsbilen min. Og så gikk jeg på sykehuset for å besøke henne. Det ene tok det andre, og da hun frisknet til, så ble vi gift. Noe vi har vært i snart 30 år.

– Hvorfor forteller du meg dette? spurte den unge mannen.

– Fordi, sa den middelaldrende, – at hvis folk tenkte mer over de tragiske konsekvensene trafikkulykker kan ha, så ville de kjørt mye mer forsiktig.

FLISESPIKKER

© Øyvind Sagåsen

På dypt vann

Telefonen ringte hos forsikringsselskapet.

– Ja, hva gjelder det? spurte vakthavende.

– Hei, jeg lurte bare på om en sånn delkasko gjelder om man har kjørt på et dyr? sa en mann i den andre enden.

– Ja, det gjør den, men hva slags dyr dreier dette seg om?
– Flyndre.

ID-tyveri

– Vennen min David har vært utsatt for et ID-tyveri.

– Oi, det var ikke bra! Hvordan går det med ham?

– Tja, nå kaller vi ham bare Dav.

Pingvinkveld

En pingvin kom inn i en bar.

– Har broren min vært her i dag? spurte han bartenderen.

– Det er vanskelig å vite, sa bartenderen, – hvordan ser han ut?

Mindre søl

De to venninnene satt og snakket sammen.

– Jeg har endelig fått mannen min til å sitte og tisse, sa den ene.

– Å, du er heldig, sa den andre, – hvordan fikk du til det?

– Jeg appellerte bare til forfengeligheten hans.

– På hvilken måte?

– Jeg sa at siden han har dårlig rygg, så burde han ikke løfte på noe tungt!

Drastisk beslutning

– Nå har jeg fått nok, sa fyl-
liken ved bardisken, – jeg
sier opp og reiser jorden
rundt helt til jeg slipper
opp for penger!

– Det er litt av en plan,
sa bartenderen, – når reg-
ner du med at jeg får se
deg her igjen, da?

– Tja, sa fyl-
likken, – trolig i
morgen kveld på samme
tid ...

RULETID

Dårlig tid

En bussjåfør oppdaget en hissig bilist som lå bak og ville forbi. Veien var glatt og smal, og bussjåføren hadde ingen muligheter til å slippe bilen forbi.

Det gikk derfor et stykke tid før han kom til et stopp og kunne svinge inntil.

Bilen bak spant forbi, mens sjåføren viste fingeren.

Da bussen hadde kjørt bare et par hundre meter til, lå bilen som hadde kjørt forbi i grøfta.

Bussjåføren åpnet døra og ropte ut: – Jeg skjønner ikke hvorfor du hadde det så travelt med å komme forbi, når du ikke skulle lengre enn dette!

Litt for gøy

– Hvordan hadde dere det hos tante og onkel, unger?

– Kjempegøy! Vi hadde det så morsomt at vi garantert ikke får lov til å komme tilbake!

Feil assosiasjon

De to kompisene satt og snakket sammen.

– Hender det av og til at du får ereksjon på upassende steder? spurte den ene.

– Ja, gjett! I går hendte det meg faktisk på nærbutikken, sa den andre.

– På nærbutikken? Hvordan kunne det ha seg?

– Vel, jeg sto i en lang kø i kassa, og så plutselig kom den unge, pene ekstrahjelpen svin-sende og ropte til meg: «Bare kom her til meg, du, så skal jeg få åpnet toer'n!»

Et evig problem

– Det er sinnssykt vanskelig å få åpnet de der hektene på BH-en til samboeren min.

– Men du pleier å få det til etter en stund?

– Ikke i dag, så jeg har den på fremdeles.

SLITER FOR VÅRE KLÆR

Helsefarlig støv, barnearbeid, forurensning og ikke minst selvmord ligger som en mørk sky over bomullsindustrien i India. Den drives av ønsket om billige klær i Vesten. ►

FORURENSET: Amita (18) sitter her daglig og drar ut skitten bomull fra et transportbånd. Kun et skjerf holder støvet ute, men det er neppe nok til å holde lungene fri for bomullsstøv infisert med kjemikalier.

Tekst og foto:
Johnny Haglund

Lufta er så tjukk av støv at assosiasjonene går til en realt norsk snøvær. Det kreves ikke medisinsk utdannelse for å skjønne at det er helsefarlig å trekke inn denne luften opptil ti timer hver dag, seks dager i uka. Én ting er selve bomullsstøvet – verre er det med kjemikaliene som brukes på bomullen for å bekjempe insekter. Alt dette suger arbeiderne ned i lungene. Arbeiderne er i overveiende grad unge mennesker på landsbygda i India.

Amita og Zhia, to 18 år gamle jenter, sitter midt i en haug skitten bomull med kun et skjerf foran munnen. Deres oppgave er å dra ut bomull fra maskineriet som driver et samleband.

– Bomullen på samlebandet skal bli til tekstiler, mens det som faller ned blir skittent av olje og støv. Så det skal brukes i madrasser, forteller jentene sjenert.

Helsefare har de ikke ofret mange tankene.

– Vi har jobb og tjener penger, forteller de i stedet stolt.

Fabrikkens eiere ser heller ikke dette problemet. De er fornøyde med å kunne tilby arbeidsplasser.

– 50 arbeidere jobber her nå under innhøstingssesongen for bomull, forteller Aulpez, en av sjefene, mens han viser meg rundt.

To rekker av maskiner sorterer bomullsfrø fra bomullen. Utenfor ligger store hauger av bomull som etter hvert skal pakkes og sendes til tekstilindustrien både i India og utenlands.

– Det er stor sjanse for at bomull herfra ender opp i klærne du kjøper hjemme i Norge, smiler Aulpez.

Stolte barnearbeidere

India er verdens nest største produsent av bomull med 21 prosent andel av verdens totale produksjon. Bare Kina produserer mer og bare USA er en større eksportør. Bomullsproduksjon er en nøkkelindustri i indisk økonomi. Men bomullsprodusent Aulpez er mer opptatt av de nære ting, der han haster av sted for å gi nye ordrer til arbeiderne sine: Fire jenter på 12 år går på skole om

ARBEIDER FOR VÅRE BILLIGE KLÆR: Bomullsdyrking er svært viktig for indisk økonomi og landbruksdistriktene, men prisene synker, og bønder og arbeidere fortviler.

BESKYTTELSE: Kvinner i bomullsåkrene forteller at de pakker på seg mye klær – både som beskyttelse mot kjølige morgener, men også mot den sterke sola midt på dagen.

dagen, men om ettermiddagen og kvelden sitter de her og sorterer bomull.

Barnearbeid er aldri hyggelig å se, men i dette tilfellet er det kanskje litt lettere å svelge. For selv om de unge jentene sitter omgitt av støvete og skitne bomullshauger og jobber til sent på kveld, skravler og ler de mye.

– Vi tjener penger til familiene våre, forteller de og er tydelig tilfreds med det.

Men bomullsindustrien har flere mørke sider enn barnearbeid.

Mindre bomull, større behov

Nærmere 47 millioner mennesker i India jobber i bomullsindustrien, og Gujarat produserer mest av alle delstatene. Bomullsåkre kler det flate landskapet, og overalt står grupper av mennesker og plukker bomull.

– Vi plukker fra soloppgang til solnedgang, forteller en gruppe kvinner godt innpakket i klær. Klærne beskytter mot de kjølige morgenerne og mot den stekende sola midt på dagen. De klager over dårlige avlinger.

– For bare få år siden var det mye mer bomull, og dermed

SOM SNØ: Inne i bomulls-
fabrikken er lufta tjukk av
bomullstøv. Det ser nesten
ut som om det snør.

« **Klimaforandringer har ført til en
rekke selvmord blant bomulls bønder.**

MED MAMMA: Ute i bomulls-åkeren er lufta frisk og ren, i hvert fall i dette litt bortgjemte hjørnet av staten Gujarat. Her dyrkes bomull hovedsakelig på den gamle måten, uten kjemikalier. Jenta til venstre i bildet er med sin mor fire-fem dager i uka ut i åkeren, men har ingen oppgaver og jobber ikke.

letterer for oss, hevder søstrene Rupel (36) og Parhol (38).

De forteller at de får betalt etter hvor mye de plukker. Derfor har jobben deres på kort tid blitt både hardere og dårligere betalt.

Samtidig øker etterspørselen etter bomull. Og årsaken er Vestens enorme appetitt på billige klær. Oppsiden er flere arbeidsplasser i India og andre bomullsproduserende land, nedsiden er konsekvensene av fallende avlinger.

– Klimaforandringer har ført til en rekke selvmord blant bomulls-bønder de siste årene, forteller Ragovai Bagat (55).

Han har jobbet 40 år i bomullsbransjen. Da hans far døde for ti år siden, arvet han 130 mål med bomullsmarker. Ragovai ramser opp kostnader ved å dyrke bomull som lønn til arbeidere og frø.

Veldig mange av bøndene låner penger for å dekke utgiftene, og betaler dette tilbake etter innhøstingen. Men mange bomulldyrkere ikke har utdannelse og er

BARN I JOBB: Skole om dagen, jobb i bomullsfabrikken om kvelden. I India er ikke barnearbeid noe som nødvendigvis er negativt. Barna er ofte stolte over å kunne bidra til familieøkonomien.

analfabeter, derfor følger de det samme systemet som sine foreldre og deres foreldre igjen; de låner ikke penger av banken, men av lokale pengemenn.

– Mange stoler ikke på bankene fordi det der er papirer som skal leses og signeres, hevder Ragovai.

Så lenge innhøstingen går som planlagt, skal det være mer enn nok penger til å betale tilbake

lånet straks bomullen er solgt. Men fordi rundt 65 prosent av bomullsmarkene i Gujarat er avhengige av regn, er de ganske sårbare når nedbøren uteblir.

– De siste ti årene har nedbørsmengden minnet betraktelig, samtidig som prisen på frø har økt og prisen på bomull har gått ned, forklarer Ragovai.

– Når bomullsbøndene etter

ARVET ÅKRE: Ragovai Bagat (55) har jobbet 40 år i bomullsbransjen, og da hans far døde for ti år siden, arvet han 130 000 kvadratmeter med bomullsmarker.

« De drikker insektmiddel ...

BOMULL

I over 5000 år har fibre fra bomullsplanten blitt brukt til å produsere klær. Rundt 40 prosent av verdens behov for tekstiler produseres av bomull. Sammen med sukker og ris er bomull blant de mest vannkrevende avlingene.

Store mengder kjemikalier benyttes i bomullsdyrking, og ifølge WHO bruker bomullsproduksjonen 25 prosent av den totale mengden jordbrukskjemikalier i verden. Dette til tross for at bomullsproduksjon kun opptar 2,5 prosent av jordens totale jordbruksarealer.

De aller fleste kjemikalier i bomullsproduksjonen er skadelige for mennesker.

En stor del av bomullen som i dag dyrkes er genmodifisert.

innhøstingen fortsatt står i stor gjeld til en av landsbyens viktige og rike menn, tar mange livet av seg i skam, hevder Ragovai.

Drikker insektmiddel

Selv mordstallene blant bønder i India er registrert siden 1800-tallet. Tallene er verre nå enn noen

gang. Bare i 2022 ble det rapportert om 60 000 selvmord blant dagsarbeidere, landbruksarbeidere og bønder. Og bomullsbøndene kommer dårligst ut. Selv om eksperter hevder årsakene er mange, mener alle jeg snakker med i bomullsbransjen i Gujarat at mangelen på nedbør og derfor langt dårligere avling i kombinasjon med lån, er hovedårsaken.

På bomullsmarkedet i byen Babra dukker nok en vri på den teorien opp.

– Produsentene må få varene til å se så fine, lette og fluffy ut som mulig, forteller Sikhander og peker på et par menn som sitter plantet midt oppi en enorm mengde plastnett fulle av bomull. De drar bomullen forsiktig ut, veiver den litt i lufta og legger den tilbake igjen.

Sikhander har jobbet ved bomullsmarkedet i 18 år og mener selv han vet alt som er å vite om bomull. Han bekrefter Ragovais beretning om klima-

FLUFFER OPP: Bomullsselgere på markedet i Babra i Gujarat jobber for å gjøre varene sine mer attraktive for kjøperne.

endringer, lokale pengemenn og selvmord.

– Men vet du hvordan mange av bøndene tar livet av seg, spør han uten å vente på svar:

– De drikker insektmiddel ...

Krypene fare

Sikhander forklarer at det finnes flere kvaliteter av bomullen.

– Den beste går for 1010 rupier (ca. 130 norske kroner) per kilo, forteller han.

Selv om kjemikalier og genmodifiserte bomullsfrø har gjort sitt inntog i bomullsindustrien, praktiserer de aller fleste bomullsbønder i dette distriktet organisk dyrking av bomull.

– Det er vel og bra, hadde det ikke vært for den rosa bollwormen som ødelegger bomullen. Den må det farlige kjemikalier til for å ta knekken på, eller de må

HÅPER PÅ PRISSTIGNING: Bomullsbonde Jahabai Hasura (90) og hans arbeidere har høstet en stor haug bomull fra jordene hans, men han nøler med å selge i håp om at prisene skal stige.

bruke genmodifiserte bomullsfrø, som frastøter seg marken ... eller begge deler, hevder Sikhander.

Han tillegger at uansett hva valget blir, vil dette representere nok en kostnad for en allerede hardt presset bomullsbonde:

– Verden vil ha billige klær og gjerne også miljøvennlig dyrket bomull. Men hadde det tatt livet av dere hvis klærne var litt dyrere og mennesker i min verden hadde fått det litt bedre? □

Ved Mats Ullshagen og Jørgen Johannessen

Stemmerett i Sveits

Herr redaktør!
Jeg ville være meget takknemlig om De ville avgjøre diskusjonen mellom min bror og meg. Jeg mener at kvinnene i Sveits har stemmerett. Min bror mener de ikke har det. Hvem har rett?

Johnny.

Det er jo slik under det sveitsiske politiske system at det holdes folkeavstemninger i en rekke saker. Siden 7. februar 1971 har kvinner fått stemmerett i alle føderale (nasjonale) saker. Likeså har de stemmerett i de fleste av kantonene (delstatene) når lokale saker skal avgjøres, mens de i noen få kantoner fremdeles ikke har fått stemmerett i lokale saker.

Red.

VI MENN FOR 50 ÅR SIDEN

(Fra Vi Menn nr. 9 – 1974)

Du finner artiklene på www.vimennpluss.no, i likhet med alt annet vi har gitt ut siden starten i 1951

"Regnefeil" kan koste dyrt i år 2000

ARSAKEN: Hullkort var det vanligste lagringsmediet i datamaskinens barndom, men med bare 80 kolonner var det fristende å halvere lengden på årstallet. Det sparte plass, og ikke minst penger.

Svarlig for IBM Norges interne klargjøring mot år 2000. IBM på Hamar har et år 2000-klart system som kundene bruker til å teste sine systemer opp mot en simulert overgang til det neste årstusent. Selv om vi mener å ha kontroll, er Y2K så komplisert at ingen kan garantere for hva som vil skje. Derfor er

HULLKORTET som skaper datakaos

To tall, to skarve tastetrykk på datamaskinen er nok til å sette dataverdenen på hodet. År 2000-problemet har allerede begynt å skape krøll, og selv ikke ved årtusenskiftet vet vi hva som vil skje som følge av den lille "regnefeilen".

Det er like banalt som komplisert: I stedet for 59 skulle man skrevet 1959. Dermed ville vi vært spart for år 2000-problemet. Y2K som det kalles internasjonalt. I USA er utgiftene med å rette opp feilen beregnet til mellom 2250 og 4500 milliarder kroner. Bare IRS, det amerikanske liknings- og skattevesenet, regner med å bruke nærmere ti milliarder kroner på Y2K. Først et stykke ut i år 2000 vil vi få svar på hvor stor krisen kommer til å bli. Problemet oppsto i dataalderens barndom, da alle data ble lagret på lange hullremser. For å

like utbredt som dagens Windows.

Selv ikke Den Internasjonale Standardiseringsorganisasjonen (ISO) tok notis av at utelastelsen av de to tallene kunne få store konsekvenser ved århundrets utløp. De fleste mente at programmene fra 60- og 70-tallet da ville være avleggs.

IBM er fremdeles dominerende på stormaskiner, og kundene omfatter selskaper som kan få store deler av verden til å stoppe opp som følge av datafeil. Men

det viktig å teste systemene i et Y2K-klart testmiljø, sier Steinar Bergsøden, ansvarlig for år 2000-oppfølgingen mot IBMs kunder.

Bombeklokken tikker
Det er ikke bare å endre dato. En mellomstor norsk bedrift har ca

VI MENN FOR 25 ÅR SIDEN

(Fra Vi Menn nr. 9 – 1999)

Så lykkelig blir man

Etter å ha trålet gjennom hele byen, fikk Fredrik endelig tak i hånddesinfeksjonsmiddel.

Populært

Egil opplevde en veldig pågang fra venner og kjente etter at han pusset opp badet.

Enklere for alle

Ved å stille seg til disposisjon som president på livstid, håpet Trump å kunne spare amerikanerne for tid, penger og vilje til å leve.

SERIEN

Tøy og bøy

Den lille forskjellen på yogamester og Jägermeister.

SIKKERHETSVAKT BESATT AV 22-ÅRING

FAST I FELLA: 22 år gamle Clare Bernal ble smigret over oppmerksomheten fra den åtte år eldre sikkerhetsvakten på jobben. Det endte i forferdelse. REX

AVVISTE BEILER – BLE DREPT

Den 22 år gamle kvinnen ble smigret av kollegaens interesse. Men så ble oppmerksomheten i overkant, syntes hun. Men ingen kunne stoppe beileren Michael Pech.

Tekst: **Christian Klaffmo**

Takk Gud for at det er over, mamma», sa den 22 år gamle Clare Bernal til sin mor. Månder med forfølgelse fra en kortvarig flamme så ut til å ha tatt slutt.

Den plagsomme beileren hadde inngått avtale om tilståelsesdom for overfall, og var pålagt å holde seg unna den engelske 22-åringen.

Livet kunne øyensynlig gå videre.

Men dramatikken var på ingen måte over. Den hadde så vidt begynt. Og skulle nå et blodig klimaks i september 2005.

Intens interesse

I begynnelsen hadde Clare Bernal blitt smigret av interessen fra sikkerhetsvakten ved varehuset der hun jobbet.

– Clare var en vakker sjel som var godt likt av alle, sa moren hennes Patricia Bernal i dokumentaren «Killed By My Stalker».

– Men hun var også naiv og uerfaren.

Clare hadde kort tid i forveien flyttet til London for å begynne i det hun til familien hadde beskrevet som «drømmejobben sin» i sminke- og hudpleieavdelingen hos kjøpesenteret Harvey Nichols.

Hun hadde også syntes det var stas å skulle på stevnemøte med den åtte år eldre tidligere soldaten Michael Pech (30).

Men allerede etter første stevnemøte, viste Michael Pech tegn på kontrollerende oppførsel.

– Han ville at Clare kun skulle være med ham og ikke møte venner, sa Clares kusine i «Killed By My Stalker».

– Snart bombarderte han henne med kjærlighetserklæringer. Clare syntes det ble for mye.

Etter tre uker ga Clare beskjed om at hun ikke ønsket flere treff, og ba ham la henne være i fred.

– Det var da personforfølgelsen begynte, sa Clares mor.

Tålmodig og masete

For Michael Pech hadde ingen planer om å gi slipp på jenta han øyensynlig mente var hans til odel og eie.

PRIVAT

« Hun var lettet, og trodde marerittet omsider var over.

USIKKERHETSVAKT: Michael Pech kunne ikke gi slipp på Clare Bernal. Om ikke han skulle få henne, skulle ingen andre heller.

– Han kunne stå utenfor leiligheten hennes i flere timer mens han ringte henne gjentatte ganger, sa Clares mor.

Siden de to jobbet på samme varehus og attpåtil i samme etasje, slapp ikke Clare unna Michael Pech når hun var på jobb heller.

– Hun fikk inntrykk av at han forfulgte henne og stirret på henne mens hun var på jobb, sa moren.

– Han fulgte etter henne også på vei til og fra jobb, blant annet på T-banen. Clare ble dypt stresset og sov ikke om nettene.

Flytting hjalp ikke

Våren 2005 meldte Clare omsider fra til sjefen sin. Hun hadde kviet seg i det lengste for å si i fra, fordi hun syntes det var flaut å ta opp trakasseringen. Resultatet ble at

Michael Pech ble flyttet over i en annen etasje hos Harvey Nichols.

Det hjalp lite.

– Michael Pech fortsatte å oppsøke avdelingen der Clare jobbet. Han sendte Clare tekstmeldinger om at de hørte sammen, og om at hvis han ikke kunne få henne, skulle ingen andre få henne heller, sa Clares mor.

Overfalt

Etter at Michael Pech overfalt Clare fysisk ved en anledning våren 2005 og truet med å drepe

henne, gikk Clare til politiet.

Michael Pech ble avskjediget fra jobben. Det kom frem at før han ble avskjediget, skulle Michael Pech – tilsynelatende på fleip – ha spurt en kollega hva straffen for drap var i Storbritannia.

Men trakasseringen var ikke over med at Pech mistet jobben. Michael Pech brøt sitt ilagte besøksforbud mot Clare og ble arrestert på nytt.

– Clare ringte meg etter at han ble arrestert for andre gang. Da sto han rett foran henne, og hun

sa hun så et skummelt sinn i øynene hans, refererte Clares mor.

Michael Pech ble likevel løslatt mot kaushon kort tid senere. Rettssak for overfall og draps-trusler ble berammet til høsten 2005. Sommeren skulle gi Clare et lite pusterom.

– Vi dro på en magisk mor-datter-ferie til Italia, mintes Clares mor Patricia Bernal.

– Turen fikk henne til å koble av.

Reiste hjem

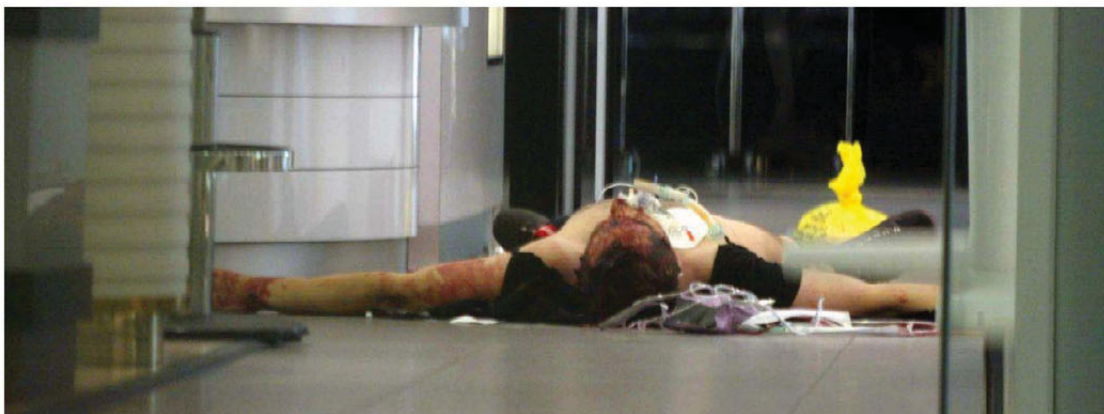
Den tidligere soldaten Michael Pech på sin side, brukte sommeren på et opphold i hjemlandet Slovakia.

– Situasjonen syntes roligere. Clare trodde at han omsider hadde gitt opp forfølgelsen, sa Clares mor.

«Jeg trodde politiet hadde kontroll, og at min datter var trygg.»

REX

PRIVAT

DRØMMEJOBEN: Å jobbe i kosmetikkavdelingen i kjøpesenteret harvey nichols var drømmejobben for Clare Bernal. Men her skulle hun også ende sitt liv.

Men da Michael Pech returnerte til Storbritannia med tog i slutten av august, hadde han med seg noe helt annet enn en forsoningsgave gjemt i bagasjen.

Utad virket Michael Pech imidlertid samarbeidsvillig. Sen-sommeren 2005 tilsto Michael Pech overfallet på Clare mot å slippe tiltale for drapstrusler.

Oppsøkt på jobb

– Fordi Michael Pech tilsto, slapp Clare å vitne mot ham i retten. Hun var lettet, og trodde marerittet omsider var over, forklarte

OPPGJØR: Foreldrene til Clare Bernal endte opp med å beskyldre hverandre for at datteren ble drept.

moren Patricia Bernal.

Men det var det ikke. For 13. september 2005 skulle dramaet få en dødelig avslutning.

Rett før stengetid, ruset på kokain, tok Michael Pech seg inn i Harvey Nichols' lokaler via en personalinngang. I hånden holdt han Luger-pistolen han hadde gått til innkjøp av under ferieoppholdet i hjemlandet. Så gikk han til Clares avdeling.

Clares kvinnelige kollega skulle senere forklare at hun så en mann gå opp bak Clare med en pistol i hånden. Kvinnen forklarte videre at idet Clare smilte til henne, løftet mannen pistolen og skjøt Clare i bakhodet. Mannen avfyrte

ytterligere tre skudd mot Clare mens hun lå på bakken.

Så rettet han pistolen mot seg selv og trakk av.

– Vi trodde aldri Michael Pech kom til å gjøre alvor av truslene, sa Clares mor.

Klandret moren

Clares far Martyn Bernal derimot, anklaget sin ekskone Patricia Bernal for ikke å ha tatt datterens bekymringer på alvor.

– Fordi hennes mor, som hadde nok med sine egne utfordringer, trivialiserte problemet og kalte Clare for egoistisk da hun fortalte om personfølgelsen, kom hun (Clare red.anm.) aldri til meg med det hun opplevde. De to tingene som kunne ha reddet Clares liv, var å skifte jobb og bytte bosted. Hennes mor foreslo

IKKE TIL Å REDDE:

Forelskelsen og besettelsen endte i døden også for Michael Pech.

FORFULGT

I Norge er det tillatt å forfølge andre, så lenge man ikke blir avslørt.

Anslagsvis 80 prosent av ofrene for personfølgelse er kvinner. Én av tre amerikanske kvinner har opplevd å bli utsatt for personfølgelse i løpet av livet. I USA blir om lag 13 millioner mennesker utsatt for personfølgelse årlig, ifølge organisasjonen SPARC (Stalking, Prevention, Awareness And Resource Center).

ingen av disse tingene, hevdet faren Martyn Bernal i en rettslig høring etter drapet, ifølge The Independent.

– Jeg hadde et svært nært forhold til min datter og ville gjort hva som helst. Jeg trodde politiet hadde kontroll, og at min datter var trygg. Det var min tabbe som jeg må leve med, repliserte Patricia Bernal.

Patricia Bernal startet etter datterens død en organisasjon som skal hjelpe kvinner som blir utsatt for personfølgelse. I 2012 fikk de igjennom et lovforslag som gjorde personfølgelse straffbart. Patricia Bernal har ikke besvart Vi Menns henvendelser. □

Kilder: «Killed By My Stalker», *chillingcrimes.com*, *The Mirror*, *The Independent*, *stalkingawareness.org*,

For deg med vett
under issen

Ved mesterquizing: Tormod Løking

1. Tysklands Franz «Der Kaiser» Beckenbauer, en av verdens beste fotballspillere gjennom tidene, døde i januar. Han vant VM som manager i 1990, men i hvilket år var det han vant som kaptein for Vest-Tyskland?

2. Emma Stone spiller i denne kinoaktuelle, sprø filmen, som NRK trillet en sekser for, og som fikk den (nesten) like ettertraktede Gulløven på Filmfestivalen i Venezia i 2023. Hun vant også Golden Globe for rollen (bildet). Hva heter filmen?

3. Først var Boeing i trøbbel grunnet to tragiske ulykker med modellen 737 Max 8 i 2018 og 2019. Nå har de havnet i trøbbel igjen, denne gangen fordi en del falt av modellen 737 Max 9 i lufta. Hvilket flyselskap kom dette flyet fra?

4. For 50 år siden, den 1. mars 1974, slapp et kanadisk rockeband sin selvtitulerte, første plate. Bandet ble etter hvert kjent for sin harde prog-rock, spilt i trioformatet. Hva heter bandet – og for så vidt også platen?

5. Du får ikke mange plusspoeng i våre dager om du legger ut på sosiale medier at du har skutt «Afrikas fem store»: De fem vanskeligste dyrene å jakte på til fots i Afrika. Hvor mange av disse dyrene klarer du å nevne?

6. Du synes sikkert, som jeg, at David Bowie døde i forgårs. Men når var det egentlig han ble en Star Man?

7. Det påstås at hvert tiende menneske på jorden bor i en indisk bondefamilie på landsbygda. Men hvor drar de om de vil besøke landets hovedstad?

8. Du vet sikkert at Emmanuel Macron er Frankrikes president. Ingen pleier derimot å vite navnet på landets statsminister. Nå har Macron utnevnt en ny, som med sine 34 år er den yngste statsministeren i landets nyere historie. Heter han a) Gabriel Attal b) Stéphane Sejourné eller c) Bruno Le Maire?

9. Har du hørt om samarbeidsforumet BRICS? Det består fra 2024 av 11 land, hvorav de fem største har 42 % av verdens befolkning og 27 % av verdens BNP. Klarer du å nevne tre av landene i BRICS?

10. Altfor sent oppdaget jeg at en av Storbritannias store gitarhelter fylte 80 den 9. januar. For 20 år siden ble han av magasinet Rolling Stone rangert som nummer ni blant de 100 beste strengelikerne i historien. Hvem tenker jeg på?

11. Stortinget gjorde nylig et vedtak som førte til negative reaksjoner både nasjonalt og internasjonalt. Det i seg selv er jo ikke oppsiktsvekkende, men hva er det Stortinget har åpnet for å lete etter og utvinne hvor da?

12. Beklager, kommentarfeltene på Facebook: Det er ikke bare el-kjøretøy som har slitt med rekkevidden i vinterens sprengkulde. Noen dieslbiler nekter rett og slett å starte, fordi hva da har frosset?

Svar: 1. 1974 2. Poor Things 3. Alaska Airlines 4. Rush 5. Løve, afrikansk savanneelefant, kafferbøffel, leopard og stumpneshorn/spissneshorn 6. 10. januar 2016. Jeg er mer enn imponert om du kan bare årstallet 7. New Delhi 8. Gabriel Attal, som attpåil er den første statsministeren som er åpent homofil 9. Brasil, Russland, India, Kina, Sør-Afrika – og fra 2024 også Argentina, Egypt, Etiopia, Iran, Saudi-Arabia og De forente arabiske emirater 10. Jimmy Page fra Led Zeppelin 11. Det åpnes for å lete etter og utvinne mineraler på dyphavsbunnen 12. Stoffet AdBlue, som brukes for å redusere utslippene, fryser på minus 11 grader

VINN FEM FLAX-LODD

Uke 9 2024 59

SUDOKU

8				7		2		
			8					1
			6	9			3	
		2		1	4		9	
			5	6		1		
		4					2	
	1	9						
							6	8
	7		3					

LETT

3		1				5		6
		8		4				
2					9			1
					7	9		
5				8		1		7
6				2				
							3	
	3				1		8	
8			6					

				3		5		6
		1			2			
				9		3	4	
7	5	6				1		
2			8					
		4						
4		3	9			2		8
	9	7						
			3		4			5

MIDDELS

	9							
		3	4					
		1	6		9		3	
	2		8			4		
	7			4		8		3
6			1					
			3	5				8
		8		6	4			
				8			1	4

4								
	7	8	6			9	2	3
		2				6		
	4			6			1	5
		7						9
8			9		5			
						4		
				3			7	
2	1		7				8	

VANSKELIG

		9	7		6	8		
6	5	8		9				
	3			2				9
								1
2	9			6	3			
			5				1	
3				7				
4			8			7		5

LØSNINGER: SUDOKU

4	1	2	8	3	9	7	6	5
3	8	5	6	7	1	4	9	2
9	7	6	5	4	2	3	1	8
2	9	7	1	6	3	5	8	4
5	6	4	9	8	7	2	3	1
8	3	1	4	2	5	6	7	9
6	5	8	3	9	4	1	2	7
7	4	3	2	1	8	9	5	6
1	2	9	7	5	6	8	4	3

VANSKELIG

6	2	7	4	9	3	6	9
8	1	5	7	2	5	7	2
5	3	8	1	6	4	9	1
4	9	6	5	2	7	3	4
9	8	6	1	9	7	5	2
5	2	7	4	1	3	8	6
3	4	9	8	6	2	7	1
7	9	5	2	3	8	1	6
4	3	6	2	9	7	1	5
8	1	7	8	6	5	4	9
3	9	5	2	3	8	1	6
7	4	9	6	5	2	7	3
2	1	5	7	4	9	3	6
6	9	4	1	3	8	5	7
8	6	7	8	3	5	2	6
9	2	7	5	2	7	3	4

4	5	3	7	9	8	2	6	1	4
5	9	1	8	7	6	4	3	2	5
8	4	6	2	3	5	1	7	9	8
9	6	8	4	1	7	3	2	5	9
3	1	7	9	2	4	5	8	6	3
1	3	2	5	8	9	6	4	7	1
7	8	4	1	6	2	9	5	3	7
2	2	5	3	4	1	7	9	8	6
7	9	6	5	3	8	1	4	2	

MIDDELS

9	4	2	7	3	8	5	1	6	
6	9	3	1	5	4	2	8	9	7
8	7	5	6	9	1	3	4	2	
7	5	6	4	2	9	1	8	3	
2	1	9	8	6	3	7	5	4	
3	8	4	1	5	7	6	2	9	
4	6	3	9	1	5	2	7	8	
5	9	7	2	8	6	9	4	3	1
1	2	8	3	7	4	9	5	6	5

5	9	6	3	4	7	1	5
8	2	9	6	3	4	7	1
7	3	4	2	5	1	6	8
1	5	6	7	9	8	2	3
6	1	7	9	2	3	4	5
5	9	3	4	8	6	1	2
4	8	2	5	1	7	9	6
2	7	5	3	6	9	8	4
9	6	8	1	4	5	3	7
3	4	1	8	7	2	5	9

LEFT

8	3	6	4	7	1	2	5	9
9	5	7	8	2	3	6	4	1
2	4	1	6	9	5	8	3	7
5	8	2	7	1	4	3	9	6
7	9	3	5	6	2	1	8	4
1	6	4	9	3	8	7	2	5
4	1	9	2	8	6	5	7	3
3	2	5	1	4	7	9	6	8
6	7	8	3	5	9	4	1	2

MILLIONX uke 3

				K	R	B	I		S
				N	O	T	E	R	E
				N	O	V	I	S	E
				O	K		S	K	I
				A	T	S	A	R	E
				V	I	D	F	R	O
							B	I	N
							S	T	I
							E	N	E
							D	E	R
							T	E	R
							E	N	E
							D	E	R
							T	E	R
							E	N	E
							D	E	R
							T	E	R
							E	N	E
							D	E	R
							T	E	R
							E	N	E
							D	E	R
							T	E	R
							E	N	E
							D	E	R
							T	E	R
							E	N	E
							D	E	R
							T	E	R
							E	N	E
							D	E	R
							T	E	R
							E	N	E
							D	E	R
							T	E	R
							E	N	E
							D	E	R
							T	E	R
							E	N	E
							D	E	R
							T	E	R
							E	N	E
							D	E	R
							T	E	R
							E	N	E
							D	E	R
							T	E	R
							E	N	E
							D	E	R
							T	E	R
							E	N	E
							D	E	R
							T	E	R
							E	N	E
							D	E	R
							T	E	R
							E	N	E
							D	E	R
							T	E	R
							E	N	E
							D	E	R
							T	E	R
							E	N	E
							D	E	R
							T	E	R
							E	N	E
							D	E	R
							T	E	R
							E	N	E
							D	E	R
							T	E	R
							E	N	E
							D	E	R
							T	E	R
							E	N	E
							D	E	R
							T	E	R
							E	N	E
							D	E	R
							T	E	R
							E	N	E
							D	E	R
							T	E	R
							E	N	E
							D	E	R

Vinner

Thorleif Grini
Trysil

Navn:

Adresse:

Løsningen sendes i en konvolutt til
Vi Menn, 0441 Oslo
eller som e-post til vimenn.x@egmont.com
Konvolutt/e-post merkes: Kryssord uke 9
Svarfrist: 15. mars

Kaptein Dale E. Elkins med sitt spesialkonstruerte kamera, England 1944. Han var den første til å få bilder fra invasjonen under D-dagen.

**LA
MENN
VÆRE
MENN**

**VI
menn**

Ruvende gul

Igjen ruver en knallgul plattform utenfor Aibel-verftet i Haugesund.

Tekst: **Martin Jansen**

I 2015 RUVET plattformen DolWin beta i Haugesunds bybilde. Nå er det 80 meter høye DolWin Epsilon som har parkert utenfor Aibel-verftet. Den 23 000 tonn tunge havvindplattformen ankom Haugesund fra Singapore tidlig i januar.

Hos Aibel skal den gule giganten klargjøres for havvindparken

LANG VEI: DolWin Epsilon ble fraktet fra Singapore til Haugesund med semi-submersible skipet «Mighty Servant 1».

DolWin-klyngen, som ligger på tysk sektor i Nordsjøen. Epsilon er kort og godt en diger konverter med en kapasitet på 900 MW. Den gjør om vekselstrøm til likestrøm fra tre vindparker, før strømmen sendes til land og gir elektrisitet til 1,1 millioner husholdninger i Tyskland. Etter planen skal Epsilon-plattformen fraktes ut til havvindparken utenfor Nederland til sommeren.

Søsterplattformen DolWin beta befinner seg allerede på feltet. Den var den første vindplattformen Aibel leverte i 2015.

AIBEL

Tidende

Avisen med egen pakkedisk

Sjefredaktør: Frimand Pløsen

Sportsredaksjon: Melvind Snerken

Mot lysere tider for landslagsfotballen: NEDSABLING AV 1. DIVISJONSLAG!

Ny vri av Myrullbråten

Fra vår korrespondent
på Otta.

Myrullbråten på Krokryggen Gamlehjem lanserte for en tid siden hjemmebrent som «linjeaquavit», etter å ha rullet satsdunken over jernbanelinjen 2 km nord for Ringeby stasjon.

Lensmannsbetjent Simon Snusen grep som kjent den gang inn og stoppet foretagendet.

I går fulgte Myrullbråten opp med en ny vri. Denne gangen rullet han saft fra pressede åkerøpler over jernbanelinjen, for etterpå å omsette den som «Linje-Most», forteller bestyrerinnen Barbro Kjølstad på Krokryggen Gamlehjem. Hun kjøpte en flaske eplemost for å glede den gamle.

Alvdal, fredag
Under en fotballkamp på Blodstrupmoen fredag slo pressens lag (tatt ut av sportsjournalist Melvind Snerken, Flåklypa Tidende) et av våre 1. divisjonslag med hele 14-0!

1. divisjonslaget, som ligger omtrent midt på tabellen, ønsker ikke sitt klubbnavn offentliggjort, heter det i en redegjørelse fra Norges Fotballforbund, som opplyser at dette er det største nederlaget som er notert i norsk elitefotball siden Hornsrudregjeringen gikk av i 1928.

Pressens lag hadde denne sammensetning fra mål til ytre venstre:

Reodor Felgen		
Flåklypa		
Jostein Kroksleiven	Juri Filipisjärvi	
Sør-Fron	Karasjok	
Sindre Piltingsrud	Roger Jurtappen	Myrullbråten
Krokryggen	Brumunddalen	Krokryggen
Mysil Bergsprekken	Ollvar O. Kleppvold	
Bjerregaardsgate	Østre Slidre	
Ollram Slåpen	Simon Snusen	
Bergen	Dirkerud	
Emanuel Desperados		
Østre Slidre		

OVERKJØRT

Fotballkampen på Blodstrupmoen fikk et svært uventet resultat sist fredag, og Norges Fotballforbund er fortsatt ikke villige til å offentliggjøre hvilket velkjent 1. divisjonslag som ble overkjørt av det lokale presselaget.

Det gikk ikke godt med linjeakevitten, men nå er Myrullbråten aktuell igjen med sin «Linje-Most». Eplesaften er ikke uventet blitt rullet over jernbanelinjen for å leve opp til sitt navn.

Det er også blitt arrangert giftermål i Selbu. Så ukens Flåklypa er både innholdsrikt og variert. Selv stortingsmann Vigfus Skonken får uttalt seg.

Nufseffjords forlover, minkeier Jostein Kroksleiven, ved kaffebordet dagen etter bryllupet.

Bertram forlater ungkarsstanden

I strålende høstsol ble sesongarbeider Bertram Nufseffjord i går viet til den 62 årige Oline Gropen i Selbu.

I sin tale til brudeparet sa minkeier Jo

(Privat til Flåklypa Tidende) stein Kroksleiven som forlover, at Nufseffjord ihvertfall var heldig med været!

Etterpå var det dans, heter det i meldingen fra vår lokalkorrespondent.

SISTE:

Felgen-metode!

Under festbanketten på Meierisalen etter nedsablingen av 1. divisjonslaget på Blodstrupmoen, opplyste kapteinen på pressens lag, Ollvar O. Kleppvold, at seieren kunne ha vært dobbelt så stor med et par yngre og raskere vinghalfer.

Bomben sprang imidlertid da Ollvar O. Kleppvold, populært kalt «Klepper'n», skålte rett fra flasken for Reodor Felgens innsats. Meieribestyreren opplyste skrålende at sykkelreparatøren hadde montert magnet i fotballen og samtlige venstresko på pressens lag. Takket være dette geniale trikket beholdt våre spillere ballen under samtlige taklinger, slik at Emanuel bare kunne dundre løs med go'foten så snart han rota seg innenfor 16 meter'n.

Etter det Flåklypa Tidende erfarer, har den norske landslagstreneren, Tony Curtis, allerede vært i kontakt med den norske sykkelreparatør Reodor Felgen, slik at vi i fremtiden kan vente et nytt og slagkraftig landslag som uten tvil vil valse opp med både svensker og brasilianere!

Storingsrepresentant Vigfus Skonken.

ORD TIL ETTERTANKE:

«For de fleste større familier uten barn bør denne ordning hilses med glede!»

(Storingsmann Vigfus Skonken i et valgforedrag 7. september i år, om partiets forslag til ny trygdeordning.)

Taunus er mer enn en fjellkjede i Tyskland. Det er også navnet på den tyske Ford-modell som dukket opp allerede i 1939. Rundt 30 år senere ble Taunus-modellen som vi her ser nærmere på lansert. En modell som ble svært populær.

Tekst og foto: Tormod Granath-Magelssen

Jan Eggum synger: «Kor e alle helter hen», og den titelen fungerer veldig godt til denne artikkelen. Vi liker hverdagsheltene, eller, mer korrekt, hverdagsbilene. I hobbybilkretser er det jo ofte stort fokus på de

feteste og mest spesielle bilmodellene. Drømmebilene med sportslig eller luksuriøs stil, preget av store motorer og gode fartsressurser. Men det var jo ikke slike biler som dominerte trafikkbildet til daglig, var det vel?

Jeg husker veldig godt fra oppveksten da vi fikk besøk fra slekt i

1972 Ford Taunus 1300 L

Populær hverdagshelt

Sverige som parkerte sin Ford Granada 2.8 Ghia utenfor huset vårt. For en bil! Det var noe annet enn familiens gamle sliter av en Volvo PV. Men så gikk det ikke så mange slike Granada-er i gatene på midten av 70-tallet. Fords litt mer trauste modeller som Escort og Taunus var toneangivende.

I dag møter man ikke ofte på en Ford Taunus ute i trafikken, og i hvert fall ikke en «slapp» 1300 L. De ble ikke akkurat tatt vare på. Derfor ble vi ekstra glade da vi «oppdaget» denne herlige tidskapselen i mørk blå farge, med lysebrunt interiør, utstyrt med takgrind og originale felger med

blanke kapsler. Ingen senking, ingen gromfelger, bare slik den så ut da den rullet ut av forhandlerens lokaler en vårdag i det herrens år 1972. En tidskapsel av en hverdagssliter.

Knudsen-Taunus

Som nevnt innledningsvis har

Ford Taunus en lang historie helt tilbake til 1939. Opp gjennom årene har den vært gjennom mange hamskifter: Den har vært bakhjulsdriven, så forhjulsdriven

FLOTT HVERDAGSSLITER:

Dette er en bil mange nordmenn har vokst opp i: 1972 Ford Taunus 1300 L

og så bakhjulsdriven igjen. Den har hatt diverse motorer og varianter, alt fra vanlige sedaner, som her, til tøffe coupeer med litt vasse motorer.

Modellen vi her tar for oss ble lansert høsten 1970, samme år som hovedkonkurrenten Opel lanserte sin Ascona A. Ford hadde internbetegnelsen TC på den nye Taunus-en. Årsaken var at den i stor grad delte mye med britiske Ford Cortina MK III som kom samme år.

Taunusen kalles ofte Knudsen-Taunus, etter topp-sjefen i Ford Motor Corporation (1969–1970), Semon E. «Bunkie» Knudsen, som det sies hadde stor innflytelse på designet til 70-tallets

versjon av Ford Taunus. Knudsen var ingen hvem som helst i bilverdenen og hadde blant annet hatt toppstillinger hos General Motors (både Pontiac og Chevrolet) før han hadde en kort karriere hos Ford.

Likhetstrekk med Thunderbird

Det sies at det er hans fortjeneste at Taunus-en har scoopet på panseret, og et utspringene midtparti i fronten. Ikke så rart med tanke på at han gjorde noe av det samme med både Pontiac på 60-tallet og 1970 Ford Thunderbird. Det ble populært kalt «Bunkie Beak». Sammenligner man Thunderbird med Taunus

TREKK FRA THUNDERBIRD:

Knudsen-Taunus kalles den, etter Fords toppsjef Semon E. «Bunkie» Knudsen, som skal ha hatt avgjørende innflytelse på designet. Panserscoop og utstikkende midtparti i fronten kan minne om «Bunkie Beak» som han også fikk inn i designet i fronten på 1970 Ford Thunderbird.

ser man klare likhetstrekk på fronten.

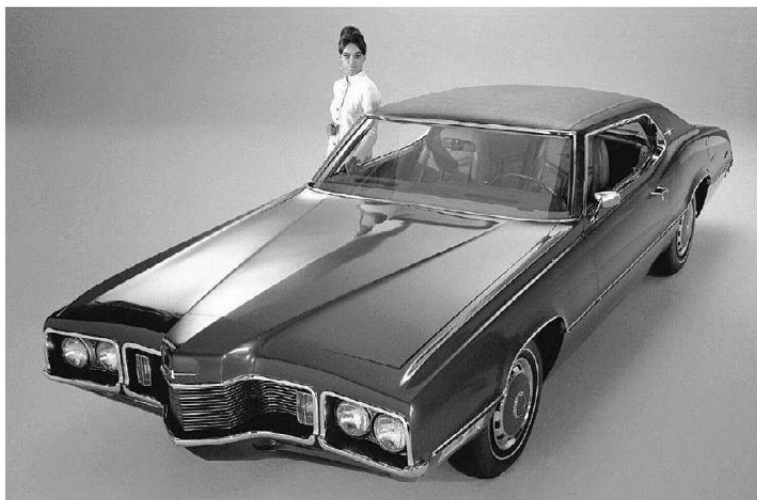
Modellen fikk bakhjulsdrift og kunne leveres som to- og firedørs sedan, coupé og stasjonsvogn. Motoriseringen besto av firesylindrede motorer med 1300 eller 1600 kubikk i Pinto-serien, samt V6-ere på 2000- og 2300 kubikk i Cologne-serien. De firesylindrede

motorene hadde overliggende kamaksel og var Fords første som benyttet registerreim.

Mens Ford tidligere hadde hatt lange lister med ekstrapakker kunne de nå forskjellige utstyrs-pakker som ble kjennetegnet av bokstaver. Billigste var Taunus N, deretter kom L, GT, XL og GXL.

Populær modell

Knudsen-Taunusen ble en veldig populær modell og hang med frem til november 1975 da den som kalles Taunus TC2 ble satt i produksjon. I toppåret 1971 ble det produsert 253 283 Knudsen-Taunus, ikke inkludert Cortina.

BUNKIE BEAK: 1970 Ford Thunderbird med «Bunkie Beak»-front.

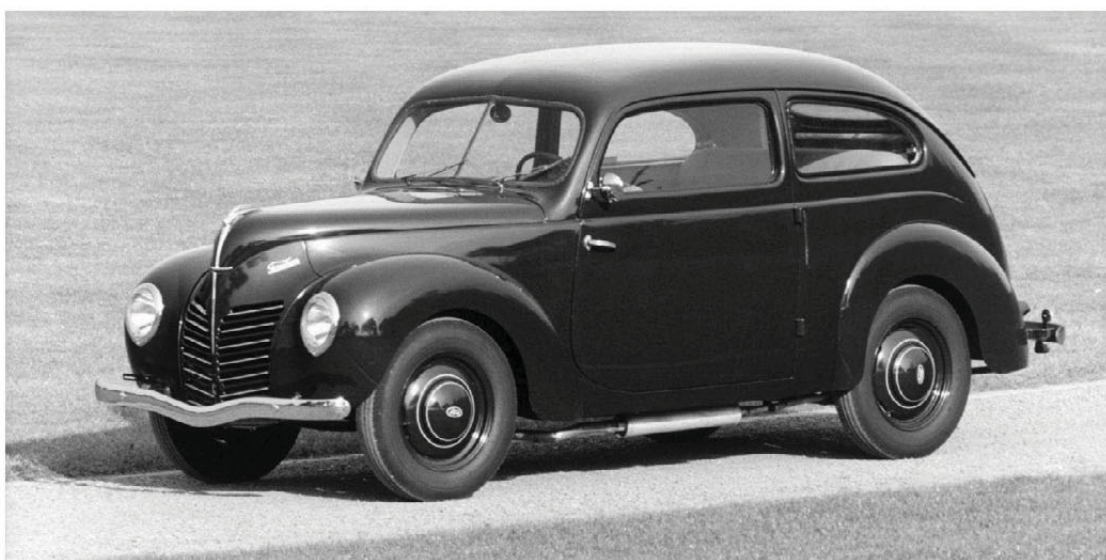
PRODUSENTEN

REGISTERREIM: Med den nye firesylindrede motoren i Pinto-serien (1300 og 1600) ble det overliggende kamaksel og registerreim. 1300-motoren yter 59 DIN hestekrefter.

TEKNISKE DATA

Motor:	Ford «Pinto» firesylindret bensinmotor i rekke, overliggende kamaksel.
Volum:	1294 cm³
Effekt:	59 hk (DIN) ved 5500 o/min
Dreiemoment:	92 Nm ved 3000 o/min
Kompresjon:	9.2:1
Gir:	Firetrinns manuell
Drivhjul:	Bak
Bakakselutveksling:	4.11:1
Bremser:	Skivebremser foran, trommelbremser bak, servo
Lengde:	427 cm
Bredde:	171 cm
Akselavstand:	258 cm
Vekt:	950 kg
0 til 100 km/t:	22,6 sek
Toppfart:	135 km/t
Pris ny i Norge:	29 550 kr

FORD WERKE AG

TAUNUS ANNO 1939: Den aller første Taunus-en kom i 1939 og etterfulgte Ford Eiffel. Taunus fikk navn etter bergmassivet i Hesse, Tyskland. Bilen ble produsert av Ford Werke AG i Köln.

KLASSISK:
Stilig dashbord
med runde
instrumenter.

**I GOD
BEHOLD:** Et
hyggelig og
stort sett helt
og pent interiør.

KORT SPAK:
Firetrinns gir-
kasse med kort
spak.

I Norge var det også en populær bil, og i 1972 lå Ford Taunus på tredjeplass med 3978 registreringer, slått av VW Boble som kunne notere 5537, mens Volvos 140-serie tronet på topp med 7973.

Samme eier i 50 år

Noen kjærlighetsforhold varer livet ut, og for noen av oss så er vårt forhold til bilen å regne for kjærlighet. Det må det også ha vært for tromsøværingen som en vårdag i 1972 gikk inn hos Ford-forhandler Bjørn Auto AS i Tromsø for å kjøpe seg ny bil. Valget falt på en Ford Taunus 1300 L, som nok kunne passe i et år da oljekrise og bensinforbruk var i fokus. 59 hestekrefter

(DIN) er jo ikke all verdens å skilte med, men så snakker vi jo om over 50 år siden og kravene var litt annerledes.

Han valgte ikke den billigste versjonen, men kostet på seg en L-utgave, noe som blant annet innebar tepper på gulvet, heldekkenne innvendige dørtrekk, stoffseter, litt flere blanke detaljer, samt gummilister på støtfangerne.

Taunus-en ble sparsommelig brukt og godt stelt med, og sto alltid parkert i garasje. Serviceheftet fra den lokale Shell-stasjonen vitner om hyppige servicer. Det er også god dokumentasjon på alt av reparasjoner gjennom 50 år. Eierne må ha vært svært glad i bilen. I 2004 ble den gjenstand

Tester og nyheter finner du på: www.klikk.no/motor

for en oppstrekk, der det blant annet ble byttet hjulbuer og fjernet litt rust, før bilen ble hellakert i sin originale marineblå farge. Bilen forble hos ham helt til han gikk bort i 2022, da den fikk ny eier i Tromsø.

I dag er den hos tredje eier som har tatt en liten teknisk gjennomgang med blant annet bytte av registerreim. Kilometerstanden står i dag på litt over 100 000 km.

I skrivende stund er bilen til salgs for 74 900 kroner, og vi håper den blir overtatt av en skikkelig entusiast som bevarer bilens originalitet. Det er ikke mange slike hverdagsslitere igjen på norske veier. □

LIKHETS- TREKK:

Designet kan også minne litt om Ford Zephyr og Zodiak MK IV. Lang front og kort stuss.

VINTER- FRAKK:

Grilltrekket ligger klart for kalde vinterdager.

500

Antall tusen som
bodde i Danmark
omkring
år 800.

Dansk vikinghistorie

Danmark er fullt av vikinghistorie som har funnet veien inn på UNESCOs verdensarvliste.

DANMARKS STORHETSTID BLE påbegynt allerede på 700-tallet, etter at man hadde revet seg løs fra Frankerne lenger sør. Danske vikinger begynte å herje, og Danmark krevde blant annet beskyttelsespenge – «Danegjeld» – for å la være å plyndre engelske konger. Dette krevde imidlertid også at man måtte tenke på egen beskyttelse, og allerede i 737 startet byggingen av de første danske forsvarsverkene på Jylland. Danevirke-vollene skulle til slutt strekke seg fra vestre Jylland til Slesvig i det som i dag er i Tyskland.

Da hadde man allerede gravd ut Kanhavekanalen

SHUTTERSTOCK/NTB

på øya Samsø (av forskere datert til år 726), som sannsynligvis var en del av et sjøforsvar omkring daværende Aarhus.

Noe av det mest imponerende er imidlertid restene av ringborgene som ligger spredd omkring i Danmark og Sør-Sverige. De symmetriske sirkelrunde borgene, med voller omkring, ble oppført omtrent på samme tid – rundt år 980 – og det finnes i dag spor av minst syv av dem fordelt på Jylland, Fyn, Sjælland og i Skåne. Nylig ble de fem danske ringborgene satt på UNESCOs verdensarvliste.

Den største – Aggersborg – ligger nær Løgstør i Nord-Jylland. Borgen har en imponerende indre diameter på 285 meter og er omgitt av en sirkulær voll på omtrent ni meter i bredden og fire meter i høyden. Ringborgen Trelleborg på Vest-Sjælland er en annen man kan besøke. Her har man også rekonstruert en landsby som viser hvordan vikingenes liv var på denne tiden (se hovedbildet).

INNGANG: Bak forsvarsverket plasserte man de viktigste byggene, og soldater til å passe på.

Flere borger

Fyrkat: Ligger nær Hobro i Nord-Jylland, med storslagen utsikt fra sine voller. En kirkegård nord for borgen indikerer en mangfoldig befolkning, og tyder på at borgen spilte en rolle i opprettholdelsen av kongelig makt.

Nonnebakken: Skjult under den moderne byen Odense på Fyn, er Nonnebakken et av de største og mest betydningsfulle antikke monumentene i området. Navnet stammer fra et nonnekloster som lå på haugen på 1100-tallet.

Borgring: Strategisk plassert foran Køge Bugt på Sjælland, fungerte Borgring som et sted for kontroll og overvåkning av trafikk i og rundt Øst-Sjælland.

VIKINGBY: Ved Slagelse har man gjen-skapt en gammel vikingby like ved ringborgen Trelleborg.

MADS CLAUS RASMUSSEN/JEP/NTB

Kultur på baltisk vis

Vi har tidligere skrevet om at Bodø er europeisk kulturhovedstad i år, men de er ikke alene. Vintersports- og kurbyen Bad Ischl deler statusen med Bodø, og det samme gjør den estiske byen Tartu. Estlands nest største by har «Arts of Survival» som gjennomgangstema, der fokus skal være på kunnskap, ferdigheter og verdier som kan hjelpe menneskeheten til å leve et godt liv i fremtiden.

Dette skal skje gjennom kunstutstillinger og på en rekke musikk-, film- og matfestivaler.

Tallinn blir gjerne regnet som Estlands politiske og økonomiske hovedstad, mens Tartu ofte er betraktet som landets intellektuelle og kulturelle sentrum, og det vil også være et stort fokus på arkitektur. Kombinasjonen av før-sovjetisk gamleby, klassisk sovjet-estetikk og spennende nybygg, gjør byen til et yndet reisemål for mange.

VISIT ESTONIA

RUSS EDDY SCOUT/RELATED/NTB

«R-Evolution» i Miami

En 14 meter høy skulptur er blitt plassert på Lincoln Road i Miami, en ikonisk gate som er kjent for sin arkitektur, kultur og shopping. Skulpturen ble først vist på Burning Man-festivalen og ble designet av Marco Cochrane. Den skildrer en naken kvinne og skal symbolisere feminin styrke og frigjøring.

I kvinnens bryst er det 16 motorer som skal simulere pust og demonstrere hvordan energien hennes stråler ut i verden. Skulpturen er den tredje og siste i Cochranes kunstserie «The Bliss Project», som fokuserer på sosial endring og utfordrer seerne til å se bak det seksuelle fokuset på kvinnekroppen.

Johnny Haglunds hjørne

Gjørmebryting på Rudskogen

Bratt og ulendt, våt skog og seig gjørme. Slikt avskyr de fleste norske bilister, men ikke alle. Jeg er så heldig å kjenne folk på innsiden av diverse offroad-miljøer i Norge. Derfor blir jeg rett som det er invitert med på slike aktiviteter. Og det fascinerer meg hvor utrolig mye disse karene, og noen damer, kan om biler. Én ting er at de kan kjøre nesten hva som helst med hjul og motor i nesten hvilket som helst terreng. Men i tillegg kan de skru disse kjøretøyene fra hverandre og sette dem sammen igjen, skruer for skruer, og da går bilen ofte bedre.

JOHNNY HAGLUND

På militærgrønn grunn

VALENTIN LUTHIGER

SVEITSEROST: Fjellene rundt Schneehüenerstock er perforerte av den sveitsiske hærens tunneler, bunkere og festninger, men de er ikke godt synlige i vinterlandskapet.

Det startet med handel, så turisme før en tunnel la turistindustrien øde. Så rykket den sveitsiske hæren inn helt til myndighetene anså at beliggenheten ikke var rustet for moderne krigføring. Nå er turismen tilbake for fullt takket være en egypter. Men soldatene er fortsatt synlig i gatebildet. Og på fjellet. ►

MARTIN JANSEN

SOLDATER PÅ SKI: Dette er også Andermatt: Disse unge, sveitsiske soldatene trenes i fjelltjeneste.

Visste du at...
Andermatt ble en av de viktigste militærbasene for den sveitsiske hæren i 1885?

Det første som møter en når man kommer inn i Andermatt fra Zürich er det digre Radisson-hotellet som med all tydelighet signaliserer Andermatts nye vei. Rett bak hotellet er en helt ny bydel under oppbygging, basert på visjonene til en egypter. En bydel med luksuriøse leiligheter bygges med eksklusive butikker i første etasje. En av dem som bor der, er den norske eiendoms- milliardæren Kjartan Aas som ikke har lagt skjul på at han har flyktet til Sveits og Andermatt fra norsk formuesskatt.

For noen år siden var området primært et skytefelt. For Andermatt var fra slutten av 1800-tallet mer eller mindre en garnisonsby, helt til hæren avviklet store deler av virksomheten i 1999. Sveitsiske myndigheter ville ikke lenger betale i overkant én million sveitserfranc om dagen på et forsvær som var rettet inn mot en invasjon over fjellene. Med soldatene forsvant også 30 prosent av jobbene i regionen. Andermatt var imidlertid ikke ukjent med turisme. På slutten av 1800-tallet kom det britiske aristokratiet til Andermatt. De flyktet fra smogen til isbreer, krystallklare innsjøer og frisk fjelluft og bodde på fasjonable Grand Hotel Bellevue. Men med åpningen av Gotthard-jernbanetunnelen i 1882 ble den strabasjose reisen med hest og vogn over Gotthardpasset ikke lenger nødvendig. Det ble en slags begynnelse på slutten for den adelige turistindustrien i Andermatt. Med utbruddet av andre verdenskrig var glansårene definitivt forbi. Samme år som Hitler rykket inn i Böhmen-Mähren, rykket generalstaben til den sveitsiske hæren rykket inn på Grand Hotel Bellevue.

Andermatt er dermed ikke ukjent med turisme, men hærens tilstedeværelse medførte at lokalbefolkningen hverken var avhengige av turister eller trengte gjøre en ekstra innsats for å tiltrekke seg dem.

– Det ble en slags planøkonomi. Restaurantene visste akkurat hvor mye schnitzel de måtte kjøpe inn og ikke trengte det å smake spesielt godt heller. Ander-

HÆREN: Kaserne Altchurch ruver i terrenget på motsatt side av den fasjonable nye bydelene Reuss.

REUSS: En hel bydel med eksklusive leilighetsbygg har reist seg på området som før var skytefelt.

matt levde godt av denne monokulturen frem til 1999, sier Bänz Simmen som driver baren Kiosk 61.

«Et forholdsvis ukjent vintersportssted»

«Da jeg besøkte Andermatt for første gangen vinteren 1997 kunne jeg ikke i min vildeste fantasi forestille meg at denne lille byen 25 år senere skulle være en av Alpene's heteste skidestinasjoner. Med et par antikke heiser, en håndfull (dårlige) restauranter og en lokalbefolkning som var langt fra turistvennlige, var Andermatt på slutten av 90-tallet et høl», skriver det anerkjente skimagasinet Åka Skidor.

Men alt endret seg da den egyptiske milliardæren Samih

Sawiris kom til tettstedet i 2005 og så et potensial. To år senere stemte 96 prosent av innbyggerne for arealdelplanen og den nye visjonen for Andermatt. Samme år innvilget Forbundsrådet unntak for Lex Koller-loven som skal forhindre utenlandsk oppkjøp av sveitsisk landjord.

Norskeid luksuskjubb

«Et forholdsvis ukjent vintersportssted i 1400 meters høyde, hvor profittberegnete kapitalmenn aldri har satt sin fot, og hvor skiferien ikke markedsføres ut fra hvor mange hundre tusen man får fraktet opp med skiheisen per time», skrev Vi Menn i 1988.

Situasjonen nå er en ganske annen. «Profittberegnete kapitalmenn» har ankommet. Ander-

Visste du at...
I 1799 slåss Napoleons soldater mot russiske tropper ved Andermatt?

GARNISON: I mange år var Andermatt en slags garnisonsby. Nå foregår et hamskifte fra en hær av soldater til en armada av velstående turisterr: Fra marsjstøvler og feltuniform til moonboots, Fusalp og Bogner. Men soldatene og Kaserne Altchurch vil fortsette å sette sitt preg på Andermatt.

matt er på full fart mot et svært velpolert reisemål, særlig for de velbeslårte som bor på femstjernershotellet The Chedi Andermatt. Det åpnet i 2013 på den gamle tomten til Grand Hotel Bellevue og skal blant annet ha verdens største samling av sigarer. Et rom koster gjerne 20 000 kroner natten.

Et annet sikkert tegn på at de styrtrike har vendt øynene mot Andermatt er det at den eksklusive klubbkjeden Cotton Club har funnet næringsgrunnlag her. Cotton Club eies av det norske ekteparet Merete og Christian Marstrander. Også deres to døtre er involvert i driften.

– Frisk luft og aktivitet er i vinden. Ikke alle liker å ligge på stranden fra tidlig om morgenen

ULLSTEIN BILD DTL/GETTY IMAGES

til sent på kveld, sier Christian Marstrander til Vi Menn.

Han vet hva han snakker om. Sammen med kona åpnet han Cotton Club på Ibiza i 2008. Så fulgte Mallorca og Zakynthos. Til sommeren åpner ekteparet en femte Cotton Club-filial. Det skjer på Sardinia.

Du får hverken pizza eller pasta hos Marstrander. Ikke viner til 30 euro heller. Det dreier seg om champagnelunsjer og en rikholdig meny med primært sjømat. Vil du bruke lokalene til bryllup, så koster det gjerne en halv million kroner. Så har da også Marstrander litt personalkostnader.

– Den forrige eieren av restauranten her hadde syv ansatte. Jeg har 38, sier nordmannen. ►

MARTIN JANSEN

GENERAL MANAGER: På Restaurant Wachthaus er det svenske Johan Granvik som er vakthavende.

MARTIN JANSEN

UNNA SVIR: Soldatenhaus ble etablert som et slags KFUM-hus for soldatene som hadde perm slik at de skulle holde seg unna bordeller og svir. Nå er huset restaurant og afterski med blant annet «Kaffi-Schnaps» på menyen.

LOKALPATRIOT: Bänz Simmen driver baren Kiosk 61 og er en utømmelig kilde om Andermatts historie.

Utviklingen bekymrer

Kanskje er overklassen tilbake igjen i Andermatt. Det bekymrer innfødte Bänz Simmen. For dersom de velstående er fokuset, så har det en lei tendens til å påvirke eiendomsprisene. Simmen frykter at lokalbefolkning og turister med helt normale inntekter skal bli tvunget ut.

– Utviklingen er vår største bekymring. Meg bekjent foreligger det ingen planer om å bygge leiligheter og hus for ansatte og unge, lokale familier som bor i Andermatt. I begynnelsen ble det kalt inn til en rekke møter for å unngå tabbene som andre steder har begått, men de endte bare i flere møter, sier Simmen.

Ønsker du å vite noe om Andermatts historie, er Simmen mannen.

– De første som kom hit på

1100-tallet hugget ned alle trærne for å gjøre vei for gress og buskap. Siden ble tettstedet et viktig knutepunkt for handel mellom Middelhavet og Midt-Europa. Det er blitt sagt at de første som bosatte seg her var tilbakestående innavl, men de hadde nå i hvert fall teft for forretninger. Belliggheten gjorde Andermatt til et strategisk punkt for handelen mellom sør og nord da varer ble fraktet over Alpene med esler, sier Simmen.

Bunkertunnel som kjøleskap

Den militære aktiviteten er ikke helt forsvunnet fra Andermatt. På andre siden av Gotthardsstrasse for Radisson-hotellet ligger Kaserne Altkirch fra 1900. Det ruvende bygget er kasernen til soldatene som er knyttet til den sveitsiske hærens kompetansesenter for fjelltenesten. Solda-

Visste du at...
Andermatt ble hardt rammet av snøskred i det som omtales som «Lawinenwinter 1951»?

MARTIN JANSEN

LUKSUS: Christian Marstrander og kona Merete har ganske nylig åpnet luksuriøse Cotton Club i Andermatt.

tene er fortsatt synlig i gatebildet. Og oppe i fjellet, der det flere steder er tett mellom bunkere, festninger og andre militære bygg. Hæren har sågar fortsatt sine egne gondolbaner som går opp til bunkere som ligger skjult i fjellene. Noen fortsatt virksomme. Andre nedlagt.

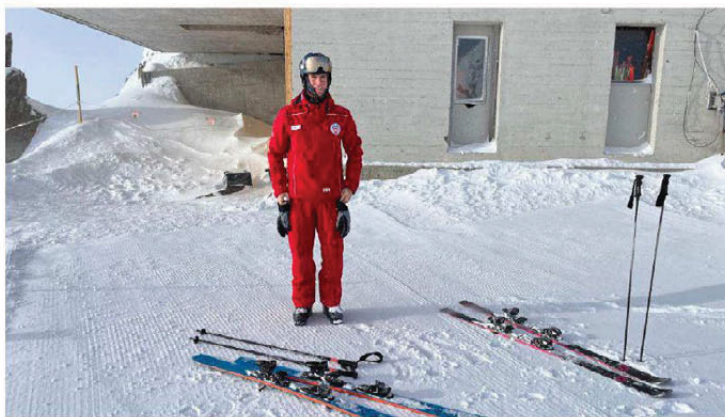
Restaurant Wachthaus ligger på 2238 meters høyde i skianlegget på Güttsch. Bygningen var i sin tid værstasjon og oppholdssted for soldater som drev vakt og sikring av de militære anleggene, som stedvis kan ses i fjellsidene. Daglig leder er svenske Johan Granvik. Han har vokst opp i Andermatt og overtok Wachthaus etter den lokale alpinlegenden Bernhard Russi, som åpnet stedet

MARTIN JANSEN

MARTIN JANSEN

GEMÜTLICH: Den gamle delen av Andermatt har flere hyggelige trebygninger i tradisjonell stil.

MARTIN JANSEN

SKIINSTRUKTØR: Sales Daniøth er skiinstruktør om vinteren og innimellom gjeter om sommeren.

REDNINGEN ER NÆR: Fra Andermatt er det flotte skiløyper til nabolaget, som Hospental.

i 2019. Servitørene har imitasjoner på militære distinksjoner på skuldrene som et hint til fortiden. Det har sine fordeler å rykke inn i et tidligere militærbygg. Under gulvet disponerer Granvik en tunnel som fungerer som et eneste stort kjøleskap.

– Tunnelen fører til en bunker, men inngangen er behørig forseglet, sier Granvik, som deler sine tanker om utviklingen av Andermatt.

– Det er fordeler og ulemper ved alt, men jeg tror Andermatt ville slitt uten en stor investor som Sawari. Vi har sett det andre steder. Skoler legges ned, basale tjenester som post og apotek forsvinner, i stedet opplever Andermatt vekst, innbyggerne får et næringsgrunnlag og muligheten til å bli boende. Så jeg tror fordelene oppveier ulempene, sier Granvik.

Toget tilbake

En av dem som nyter godt av turismen, er skiinstruktør Sales Daniøth. Han blir med oss opp til Andermatts virkelige skiperle: Nesten 3000 meter høye Gemsstock. Dette er frikjørernes paradis, og nattens ladning med snø gjør at vi får tilnærmet perfekte forhold for løssnøkjøring utenfor de preparerte løypene.

– Foreldrene mine jobbet som skiinstruktører og farfar drev skiskole. Før det var familien min bønder som drev jordbruk der den 18-hulls golfbanen nå ligger. Men vi er ikke helt avsondret fra jordbruket. Hver sommer har vi kuer i den ene dalsiden, forteller Daniøth.

Fra solsiden Güttsch kan vi se over til Gemsstock. Rett nedenfor toppunktet for heisen ligger en japansk restaurant med én stjerne i Michelin-guiden. Fra Güttsch er det bygget heiser slik at man kan stå på ski hele veien til Disentis via Sedrun. Heisene eies av amerikanske Vail Resorts som ble majoritetseier i Andermatt-Sedrun Sport AG i 2022. Orker man ikke skituren tilbake fra Disentis, er det bare å hoppe på toget som er inkludert i skipasset. Toget bruker en drøyt time tilbake.

Strengt hemmelig

Skituren til Disentis går via Schneühüenerstock på 2600 meter. Parallelt med skiheisen til

WIKIMEDIA COMMONS

GENERALINSPEKSJON: General Henri Guisan (i midten) ledet de sveitsiske troppene under andre verdenskrig. På bildet fraktes han i gondol for å inspisere et fort i Gotthard-området, nær grensen til Italia.

SASSO SAN GOTTARDO MUSEUM

STRENGT HEMMELIG: Gotthardfestningen var i mange år strengt hemmelig, men ble åpnet for publikum i 2012.

LUFTING: Gemsstock-gondolen tar deg opp til nesten 3000 meters høyde og et eldorado av bakker.

toppen har hæren sin egen gondolbane, men der den sivile stopper ved foten av fjellet, forsvinner hærens gondol inn i fjellet. Store deler av fjellmassivene er som en sveitserost med militære anlegg.

– Under den kalde krigen var Sveits det mest militarisererte landet i Europa, sier Damian Zingg, direktør for Sasso San Gottardo-festningen som ligger i Sankt Gotthard-passet, kun åtte kilometer fra Andermatt.

Sasso San Gottardo er et gigantisk festningsanlegg i fjellet som ble bygget mellom 1941 og 1945

HUGO KAISER

VINTER-TRENING: Andermatt er et knutepunkt for vintertrening for hæren.

som et forsvar mot Mussolinis Italia. Sveits har en betydelig italiensktalende befolkning og sveitserne fryktet at Mussolini vil ha sin «Anschluss». Fire bunkerkanoner kaliber 15 cm med en rekkevidde opp mot 28 kilometer kunne sende ut et halvt tonn med granater hvert minutt, noe som ville paralisere hver eneste inntrenger i dalen. Alle treffpunktene var nøye kalkulert på forhånd. Anlegget var strengt hemmelig og selv soldatene som tjenestegjorde der kjente ikke til hele anlegget. Alt var på «need to know»-basis.

Festningen ble stengt i 2001 og åpnet for publikum i 2012. Hovedinngangen ligger på rundt 2100 meters høyde og er sperret av snø gjennom hele vinteren til Damian åpner dørene i juni. Bak inngangen finnes et sinnrikt anlegg med tre kilometer med tunneler fordelt på 220 høydemeter og 6000 kvadratmeter. Anlegget omfatter forlegning, kantine, kontorer, sykehus, matforsyninger for seks måneder av gangen, ammunisjonslagre, vannreservoar, diesel-lager og nødaggregat. Festningen har sågar sin egen kabelbane slik at man slipper å gå de 400 trappe-trinnene mellom nivåene.

– Det finnes flere slike festnin-

ger i området, sier Zingg, som er fra Andermatt og som tjenestegjorde i et av de andre fjellanleggene i nærheten.

Forsvinner neppe

For å komme seg fra den nye bydelen Reuss til skiheisene må man over det som formelt sett er militært område. Det over 200 år gamle kasernebygget samt nyere militærbrakker står i sterkt kontrast til de moderne leilighetsbyggene i Reuss og det firestjerners Radisson-hotellet. Og flere digre hoteller skal bygges i Reuss. Nabotomten til Radisson er nå et gapende hull, men et hotell med «livsstil- og sportstema» er på gang. Mon tro hva gjestene vil synes om militærleiren og brakene på andre siden av gaten.

Mange skulle nok gjerne sett at hæren forsvant fra Andermatt for godt. Det kommer neppe til å skje, tror Damian Zingg.

– Andermatt er et viktig øvelsesområde for hæren og fjelltjenesten. Også soldater fra andre land kommer hit for å trene på å takle vinter og høye fjell, sier han og legger til:

– Det er vel heller ingenting ved den geopolitiske situasjonen i verden som tyder på at det blir færre soldater med det første. □

Andermatt

Andermatt ligger på et platå nesten 1500 meter over havet i Urserendalen. Tettstedet har cirka 1600 innbyggere og sokner til kantonen Uri. Andermatt er omgitt av kjente og viktige fjellpass: Oberalppasset i øst, St. Gotthard-passet i sør og Furkapasset mot vest.

Slik kommer du hit

Fly til Zürich, deretter to timer med toget eller cirka 90 minutter med bil. To timer med bil fra Milano.

Det kan du oppleve

Andermatt er primært et vintersportssted med tilgang til rundt 180 kilometer med preparerte alpinbakker. Tettstedet er også et godt utgangspunkt for langrenn. Et naturlig startsted er ved The Nordic House, som også leier ut utstyr. Det ligger i samme bygg som Cotton Club, så har du råd kan du ta afterskien hos Marstrander. Om sommeren lokker fjellufta, fjellpassene, militærhistorien, sykkelmulighetene, en 18-hulls golfbane og Teufelsbrücke, Djevelbroen, over Schöllenenkløften. Den ble nevnt i skrifter allerede i 1306. Dagens utgave er fra 1956 og den flotte brokonstruksjonen er en attraksjon i seg selv.

Her kan du bo

Den svake norske kronen gjør det ekstra kostbart å bo i Andermatt nå. Gasthaus Tell tar rundt 1400 kroner for enkeltrom, mens det på trestjerners Hotel Sonne koster rundt 2400 kroner. Radisson Blu Hotel Reussen tar rundt 3200 kroner per natt. Krøsus-alternativet er femstjerners The Chedi. Regn med minimum 10 000 kroner per natt.

Her kan du spise

Fondue på Restaurant Ochsen er en dyd av nødvendighet dersom du vil prøve en lokal spesialitet. Du kommer heller ikke utenom potetretten rösti, gjerne i kombinasjon med bratwurst eller kalvelever.

Vi gjør oppmerksom på at deler av reise/opphold ble betalt av Andermatt Swiss Alps

Hysj-flyet

Flynesen utgjør over en tredel av lengden til eksperimentflyet X-59. Hensikten er å spre sjokkbølgene slik at støyeffekten på bakken dempes vesentlig når det supersoniske flyet skal bryte lydmuren.

Drømmen om Lofoten

Tormod Løkling hadde som godt voksen mann aldri vært i Lofoten før han i fjor sommer pakket kona i bilen og la av gårde. Forventningene var høye, men de ble innfridd og vel så det i det Løkling nå omtaler som verdens beste øygruppe.

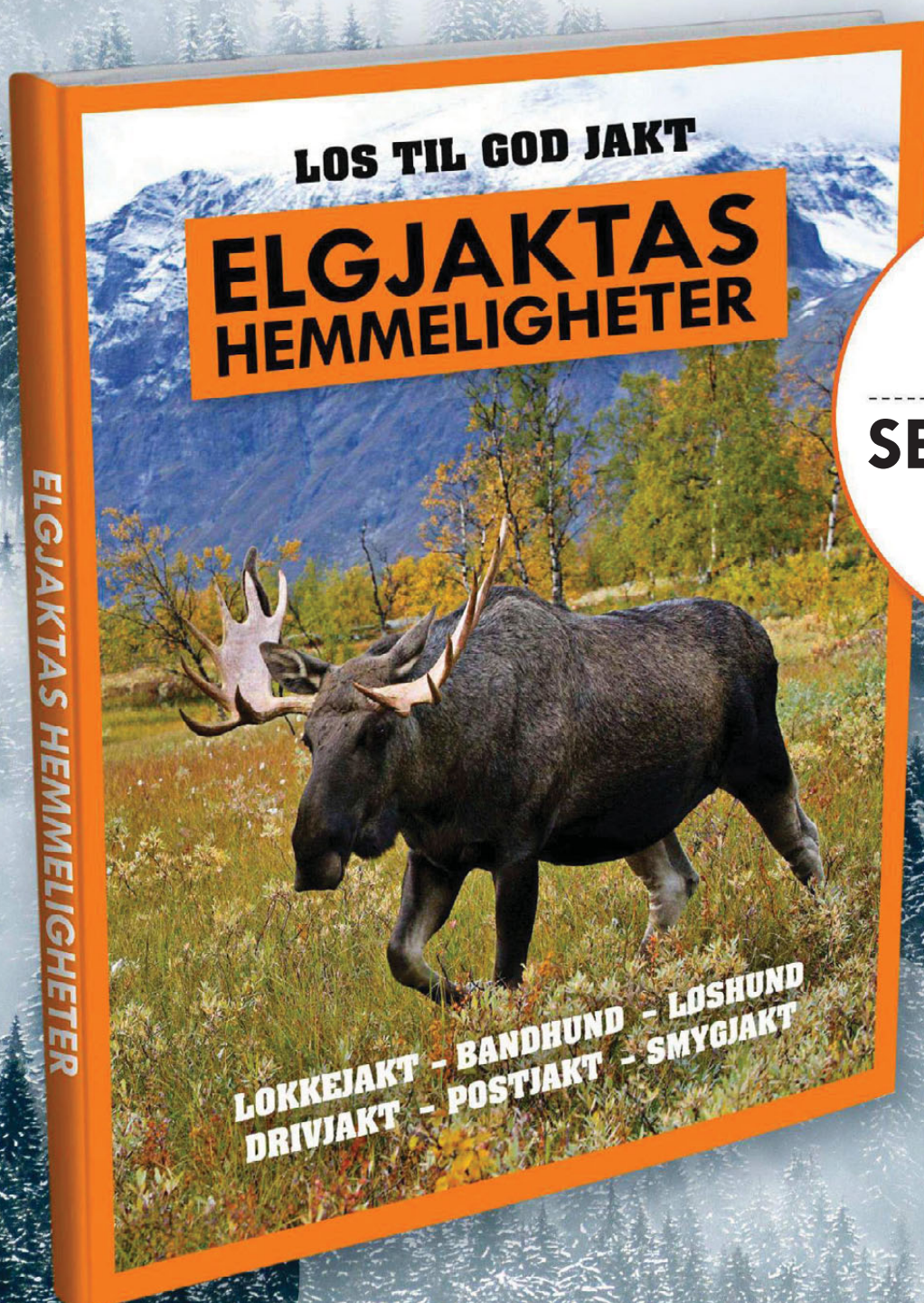
30 år siden Falun-drapene

Fenrik Mattias Flink likte dårlig å se kjæresten med en annen mann på fanget. Sterkt beruset hentet han automatgeværet sitt. Syv mennesker måtte betale den ultimate prisen for hans ustyrlige raseri og hevnlust.

FASTE SIDER

Sløseriombudsmannen
TimeOut
Blinksjudd
Kule sider
Ny viten
Bilmix
Flåklupa
Grafikk
Kryssord
Sudoku
Vi Menn quiz
Reisemix

220 sider for elgjegeren

**BESTILL
PÅ SMS!**

**SEND ELG22
TIL 2205**

Pris:
349,-

BEØPET BELÅSTES DIN MOBILTELEFONREGNING
OG DET TILKOMMER INGEN ANDRE KOSTNADER VED KJØPET

Returadresse:
ART AS
Postboks 209
2021 Skedsmokorset

Sitter du på skjulte skatter?

Gullsmykker, sølvtøy og annet blir fort glemt i skuffer etter at det arves eller faller ut av stil til tross for at det har en verdi.

Hos Roschberg tar vi imot alt slikt uansett om vi får solgt det eller ender opp med å resirkulere metallet. Vi har raskt oppgjør og gode priser.

VI KJØPER

Gull

Sølv

Mynter

Medaljer

Frimerker

Postkort

Roschberg Mynthandel AS

Løkkeveien 1, Oslo tlf. 22 55 44 00 | Kirkegata 6 Lillestrøm tlf. 63 81 76 89
WWW.ROSCHBERG.NO – mail@roschberg.no